

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Iacobi Brvckeri Regiae Scient. Societatis, Qvae Berolini
Floret, Membri Historia Critica Philosophiae**

A Tempore Resvscitarvm In Occidente Litterarvm Ad Nostra Tempora

Brucker, Johann Jakob

Lipsiae, 1744

Capvt Qvintvm. De Thoma Campanella.

urn:nbn:de:hbz:466:1-28327

CAPVT QVINTVM.
DE THOMA CAMPANELLA.

§. I.

Iisdem, quibus Verulamius in Britannia renouare philosophiam ag-
gressus est, temporibus in Italia comparuit THOMAS CAM-
PANELLA ^a miri ingenii homo et ad nouandas res valde
pronus, qui et ipse sinceriozem philosophiae vultum exprimere, et me-
liorem eius sensum restituere magna industria conatus est. Cuius histo-
ria tum ob nouum, quod formare coepit, philosophiae genus, tum ob
mira, quae eius auctor habuit fata, aduersa pleraque et dura, valde memo-
rabilis est. Eam ipse in syntagmate *de Libris propriis et recta ratione stu-*
dendi ^b haud parum illustrauit, multi autem viri diuersissimis hominum iu-
diciis famosi historiam obiter tetigerunt, hoc loco non enumerandi. Vir
quoque celeberrimus, magnaue doctrinae gloria hodie clarissimus,
ERNESTVS SALOMO CYPRIANVS, *Vitam Campanellae* paulo
pleniorem iustaque tractatione digestam dare constituit. Quam cum *Aca-*
demico Programme prius delineauisset, tandem vitam Campanellae in-
tegram delineauit, apud Amstelodamenses editam ^c. Quae cum eleganter,
vt solet vir doctissimus scripta esset, coemta tandem in officinis librariis
disparuit. Eam itaque desideratam a lectoribus cum recudere statuissent
bibliopola, insigne auctarium addidit ^d doctorum virorum de Campa-
nellae vita, philosophia et libris schediafmata complectens. Compre-
henditur in eo MORHOFII *Examen philosophiae Campanellae de*
sensu rerum, ex eius dissertatione *de Paradoxis sensuum* repetitum;
GABR. NAVDAEI *Epistola ad Campanellam*; *Vita Campanellae*, a
IACOBO ECHARDO, monacho Dominicano in *Tomo secundo Scripto-*
rum ordinis Praedicatorum enarrata, cui amplam adiecit recensio-
nem scriptorum Campanellae, iudiciorumque virorum doctorum de iis expo-
sitionem, et varia eruditorum testimonia de Campanella. Cumque in
nonnullis acrius fugillasset Cyprianum Echardus, quod ferre non posset
libere, notari reprehendique a Scriptore protestantium sacris addicto ho-
minem Dominicanae olim familiae adscriptum, et in communione eccle-
siae Romanae fati functum, ad ea more suo docte modestaque in *Prae-*
fatione respondit. Alios, qui historiam literariam enarrarunt, quales sunt

Fontes histo-
viae Campa-
nellae.

O 2

TOP-

a) Campanellae nomen tintinnabulum innuit.
Hinc imagini eius apud CASSVM Tom. II. p.
246. hoc Epigramma additum:

Exprimit elatae sat nomen mentis abyssum

Exprimit agnomen famae et ubique sonum.

Et huc sine dubio respexit ipse Campanella frontis-
picio Tomi I. Operum Parisiis editorum, quod
Noallii, episcopo et duci fratribus inscripsit, cam-

panam praefigens cum insignibus illius gentis, et
epigraphe: *a la scuola del primo senso.*

b) Prodiit Paris. 1642. 8. curante G. NAV-
DAEO et in Collectione scriptorum de methodo
studiorum Elzeuiriana pag. 369. itemque in Gre-
niana.

c) 1705. 8.

d) 1722. 8.

TOPPIVS ^e, NICODEMVS ^f, ERYTHRAEVS ^g, CRASSVS ^h, NICERONIVS ⁱ, aliosque per se notos, facileque, vbi libet, consulendos, ex parte quoque infra allegandos, hoc loco praeterimus. In his tamen omnibus iudicio et attentione ad fidei historicae leges opus est, vt selectis vel veris vel verisimilibus recta inde emergat viri laudati ab his, culpanti ab illis, historia.

*Campanellae
natiuitas, e-
ducatio, ado-
lescens.*

§. II. Edidit Campanellam Calabria, olim magna Graecia dicta, et fodalitii Pythagoreorum olim et recentiori aetate Telefii tentaminibus, in philosophiae historia satis celebrata, in ea enim Stylum patriam habuit, virorum doctorum haud infocundam. In eo oppido honestae famae atque conditionis parentibus natus est anno dno MDCXLVIII, III. Non. Sept. Puer quinquennis adhuc, quod ipse narrat ^k, literulis ac pietati adeo studiosam operam dedit, vt quicquid vel sui vel paedagogi de diuinis ecclesiasticisque rebus dicerent, animo conderet. Anno autem decimo tertio, grammaticae, poeticaeque artis praecipua ita tenuit, vt, quicquid liberet, profa ac metro posset eloqui, et carmina haud infelici vena plurima funderet. Talis cum esset adolescens praecocis ingenii a parentibus literarum studiis dicatus est. Qui cum Neapoli Iulium Campanellam, iurisprudentiae lectorem, agnatum haberet, ab eo vocatus, illuc concedere a parente iussus est. Aliam autem, et quidem sanctiorem eruditionis partem, et praeterea militiam sacram vt eligeret, effecere exempla summorum virorum Alberti M. atque Thomae, quos in familia S. Dominici ad ingens gloriae culmen fuisse enixos didicerat ^l. Itaque cum ex ea familia concionatorem eloquentiae laude florentem audiuisset, logicesque ab eodem principia praegustasset, illi ordini nomen dedit. Vnde falsum esse constat, quod ERYTHRAEVS ^m tradit, Campanellam, tredecim annorum adolescentem sacris, quas Dominicus praescripsit, legibus nomen dedisse. Postea ad coenobium S. Georgii, oppidi in Brutiis, quod Morgentia quoque dicitur, missus est, vt literarum cursum, quem ingressus erat, proficeretur, logicam et philosophiae partes reliquas auditurus. Quo loco, cum extemporali fingendi facultate valeret, carminibus conditis, aliquod sibi nomen adolescens comparauit. Tum in Consentinum conuentum translatus, dici non potest, quanta animi alacritate, et ignea quadam vi animi in philosophiam totus incubuerit. Et fuit nonnemo ⁿ, qui ex condiscipulo quodam Campanellae, viro graui et fide digno se accepisse, dixit; „inter commilitones Campanellam rudiori Minerua effectum visum, adeoque in contemptu et risu habitum fuisse. Accidisse autem „dum per claustrum deambularet, vt in peregrinum quendam incideret, „quem

e) In Bibliotheca Neapolitana.

f) In Additionibus ad B. N.

g) Pinacoth. vir. illustr. P. I, p. 41.

h) loc. cit.

i) Memor. liter. Tom. I.

k) De Vita propria art. 1. p. 369. ed. Elzeuir.

l) Ibid.

m) loc. cit.

n) Carolus Cassa, professor linguarum exoticarum Ienenis, qui in Calabria monachus olim vixit, apud CYPRIAN. l. c. p. 4.

„quem in museolum adductum per octiduum seorsim secum habuerit, et
 „ab eo arcana disciplinarum miro artificio in eo temporis spatio didicerit,
 „adeo, ut alius prorsus homo euaderet, studiorum dexteritate ac ingenii
 „excellencia prorsus mutatus. Hunc autem peregrinum fuisse rabbi-
 „num quendam, qui Cabbalae beneficio per pauca et breuissima principia
 „tantum Campanellae doctrinae lumen accenderit, ut is breui tempore ef-
 „set, quem alii stupere. Cui narrationi ut fides detrahatur, ut alia,
 quae verisimilitudinis leges migrant taceamus, vna ipsius Campanellae
 narratio sufficit, qui se valde adolescentem ingenio effloruisse narrat.
 Vnde patet, virum illum doctum, ex cuius epistola hanc narratiunculam
 attulit praestantissimus CYPRIANVS, a Campanellae condiscipulo decep-
 tum fuisse, praesertim cum talia de Campanella nugiuenduli Consentini
 conuentus alumni traderent, quae vel admirationem vel inuidiam con-
 flare apta videbantur. Propius ad veritatem accedit, et memorabile ma-
 gis hoc loco est, quod de studiis suis, et mature contemta philosophia Pe-
 ripati ipse Campanella recitat ^o: *Cum esset anxius, quod veritas non
 sincera, sed potius falsitas pro veritate in Peripato versari sibi videretur,
 Aristotelis commentatores Graecos atque Latinos Arabesque se examinau-
 uisse omnes, et haesitare magis coepisse, in dogmatis eorum, ideo-
 que perscrutari voluisse, an quae dixerint ipsi in mundo etiam Dei le-
 gantur, quem codicem esse Dei viuum ex doctrinis sapientum intellexe-
 rit. Cunque doctores suis argumentis satisfacere haud possent, quae con-
 tra ipsorum lectiones promeret, statuisse ipsum libros omnes percurrere,
 Platonis, Plinii, Galeni, Stoicorum et Democriticorum, praecipue vero
 Telesianos, ac cum mundi codice primario conferre, ut ex originali et
 autographo, quid veri exemplaria haberent, et quid falsi, agnosceret.*
 Dignus est hic locus Campanellae, ut attente consideretur, disci enim ex
 eo potest, quo potissimum modo ad philosophiam nouam condendam ma-
 ture delatus sit. Nempe non tam Aristotelis contemtum, cuius ingenium
 mirifice alias extulit, quam philosophiae Peripateticae, praecipue qualis
 scholastica methodo in monasteriis tradi solebat, ieiunam atque sterilem
 conditionem Campanellae nauseam mouisse, et aliam melioremque philo-
 sophiam appetendam commendauisse, ex hac narratione est manifestissi-
 mum. Nam acute vidit Campanella, naeuosque Lycei mature perspexit,
 et quam egregie Peripatetica philosophia deficeret, praecclare intellexit.
 Testem damus tractationem eius *de Gentilismo non retinendo* ^p, in qua,
 affirmata prius quaestione: vtrum liceat nouam post gentiles condere phi-
 losophiam, id quod auctoritate PP. Graecanicam philosophiam velut in-
 utilem reiicientium exemplisque Telesii, Valefii et Paracelsi confirmat, et
 ex sacris oraculis philosophiam haurire suadet, ad quaestionem, vtrum li-
 ceat Aristoteli contradicere? ita respondet, ut Aristotelicae physiologiae
 capi-

O 3

e) loc. cit.

p) Integer titulus hic est: Ad doctorem gen-

tium Thomae Campanellae Stylenfis O. Fr. de gen-
 tilismo non retinendo quaestio vnica. Paris. 1593.

capitales, propter quos reprobari debet, errores non sine acumine detegat atque enarret. Recte enim obseruat, docere Aristotelis philosophiam, mundum carere initio esseque aeternum, non dari prouidentiam, Deum rerum extra se existentium ideas non habere, esseque illum agens necessarium sine libertate, nec mouere physice sed moraliter et obiectiue; esse inter homines casum et fortunam; religionem inuentam esse ad ducendam plebem, et futurorum spem metumque a legislatoribus eum in finem esse inuentum, cum nec praemiis post mortem nec poenae locus sit; esse animas mortales, nec alios dari angelos, nisi intelligentias sphaerarum motrices, earumque essentiam in intelligendo constare: tandem non dari inspirationem diuinam. Quae omnia et PP. testimoniis roborat, et haeresium matrem Lycei philosophiam esse eamque Auerroisum et Machiauellisum genuisse contendit, et Iandunum, Niphum, Pomponatum, Portum aliosque, Aristotelis sequaces immortalitatem animae ex vera mentis suae sententia non fuisse professos arbitratur. His subiicit, licere a magistro, in cuius verba iuraueris, disciscere, praesertim cum imperium Aristoteles eo tempore obtinuerit, quo ad eam ignorantiam et barbariam defecerit clerus, ut vix legere posset. Quae satis ostendunt, Campanellam mature, et accurate quidem tum ipsius philosophiae Peripateticae consideratione, tum historiae face praeuente intellexisse, quam inepta sit ea philosophandi ratio iis, qui veritatem sitiunt. Porro et id non sine attentione dimittendum est, abiecto semel sectariae philosophiae praedicio Campanellam per omnium sectarum libros decurrentem veritatem ubique quaesiuisse, et quae tradita a philosophis inuenit, ad naturam rerum, cui veritatem a conditore impressam esse cernebat, exegisse. Quod consilium ut vere eclecticum est, ita dubium non est, quin veram viam Campanella inuenisset, si naturam, quam ingenium suum consulere, maluisset.

*Campanella
ad Telesium
transiens.*

§. III. Sed ut e diuerticulo, quo nos ratio philosophandi a Campanella adolescente inita deduxit, reuertamur, cum libero tunc coelo, fuisque se viribus permittere, et veriore, quam inter Peripateticos inueniri posse videbat, philosophiam sectari constituisset, ex secessu quem Calabriae, Brutiorum in oppido sibi delegit, ad nouam philosophiam condendam duodeuiginti annorum iuuenis progressus est. Occasionem eius rei ita narrat ERYTHRAEVS ^r, quem sequitur more suo LAVR. CRASSVS ^r: *Magister, unde prima doctrinae rudimenta acceperat, a fratribus Franciscanis Conuentualibus ad publicas disputationes Consentiam inuitatus, cum subito implicitus morbo venire non potuisset, subrogauit in suum locum Thomam; qui ita praeclare, ita docte, traditas sibi partes exegit, ut esset omnibus miraculo, ac Telesii, cuius ille ne nomen quidem inaudierat, ingenium in eum immigrasse diceretur: quo ille audito, eius philosophi librum intra paucos dies deuorauit, eiusque philosophandi rationem penitus perspexit ac probauit. Valde vero veremur,*

q) loc. cit.

r) loc. cit.

vt haec attento lectori se probent, cum verifimile non sit, Campanellam iuuenem qui nihil profusus de Telefio audiuerat eius nouam philosophiam ita tenuisse. Certe ipse Campanella aliter nobis rem narrat. Scribit enim *s*: Cum publice disputaret Consentiae, nedum cum fratribus suis priuatim, inuenisse se parum quietis in responsis illorum; sed Telefium ipsum delectauisse, tum ob libertatem philosophandi, tum quia ex rerum natura, non ex dictis hominum penderet, propterea cum mortuo Telefio, quem uiuentem alloqui non licuisset, elegetiam asixisset, Altum montem oppidum adiuisset ibique Platonico- rum et medicorum libros ab optimis uiris ministratos perlegisse. Ex his enim, recte, nisi fallimur, colligitur, Campanellam, cui inter Calabros Consentiae versanti Telefii nomen et philosophia, tunc recenti fama per ora virorum volitans ignota esse non poterat, uidisse et legisse Telefianum de rerum natura opus, captumque libertate philosophandi, qua usus est Telefius, tum quidem in castra eius transiuisse. Eo enim tempore recens et magna erat celeberrimi uiri apud Calabros gloria, quae iuuenem altos spiritus gerentem, et supra vulgus philosophorum se efferre cupientem inuitasse videtur, vt ex sterili deserto philosophiae Peripateticae adiuucundos Telefianae philosophiae campos deflecteret. Vbi autem in secusu suo philosophico Telefianam de natura rerum sapientiam didicisset, ad eam publico in certamine defendendam progressus est. Nempe Telefium impugnauerat IACOBUS ANTONIVS MARTA Neapolitanus, edito libro, quem *Pugnaculum Aristotelis* inscripsit, vt Tomo tertio dictum. Qui cum valde aduersario pro Aristotele instaret, excitatus est Campanella a Ioanne Francisco Brancha Castrouillarense medico, et Plinio quodam, itidem medico, vt contra hunc antagonistam in aciem procederet. Hi cum animum librosque ipsi ministrarent, apologiam tandem contra Telefii oppugnatorem confecit, in qua se, ait *t*, totam philosophiam Peripateticam in examen adduxisse, philosophorum priscorum ac medicorum decretis simulque naturae placitis et sensu confutauisse pugnaculum istius auctoris, sic vt quem defendere profitebatur, hunc potius offendere palam ostenderit. Librum hunc dum supra viginti annos vix natus vndecim mensibus, si fides ERYTHRAEO *u*, scripsit, cum vndecim annis opus suum Marta parturiuisset. Quem, vt excuderetur, Neapolin Campanella attulit. Qua occasione mirum est, quod illi accidisse idem narrat: E navi egressus cum praeter aedem S. Mariae Nouae Franciscanorum, ligneo utentium focco transiret, ex turba euntium ac praetereuntium incensum esse cupiditate cognoscendi, quid intus rei ageretur; atque disputationibus operam dari cognouisse, in quibus cuius contradisserendi facultas daretur. Itaque sese certamini, vna cum aliis, obiecisse, coe-

pisseque

s) loc. cit.

t) Conf. E. IO. GEORGIVS LETTERVS
restras, in elegantissimo schediasmate de Bernardino

Telefio eiusque philosophia e. 10. p. 91. seqq.

u) loc. cit.

u) loc. cit.

pisseque ea, quae tanquam firma et rata ponebantur, tot argumentis, tam validis, tam apte arguteque conclusis, labefactare atque conuelleret, ut ouanti similis reductus sit domum, a fratribus sui ordinis, ac postero die, et aliis deinceps multis, coactus sit in eruditam illam aciem certamenque descendere, unde semper, magna cum laude victor discedebat. Fieri id potuisse, a iuvene alacri, et disputandi peritissimo, nemo temere negauerit; maiorem tamen, quam vnus Erythraei habet testimonium, fidem et verisimilitudinem desideramus. Quicquid autem eius rei fuit, illud certum, eo tempore Campanellam Neapolin concessisse, eaque in vrbe librum apologeticum contra Martam pro Telefio typis commisisse. Quod licet incertum esse putet MORHOFIVS *, minime tamen de eo dubitandum est. Extat enim liber hoc titulo: *Philosophia sensibus demonstrata, et in octo disputationes distincta, aduersus eos, qui proprio arbitratu non autem sensata duce natura philosophati sunt: ubi errores Aristotelis et assecularum ex propriis dictis, et naturae decretis conuincuntur, et singulae imaginationes pro ea a Peripateticis fictae prorsus reiciuntur, cum vera defensione Bernardini Telefii Consentini, philosophorum maximi antiquorum sententiis, quae hic dilucidantur et defenduntur, praecipue Platoniorum confirmata: ac dum pro Aristotele pugnat Iacobus Antonius Marta, contra se ipsum et illum pugnare ostenditur* 2. Ex quo libri titulo patet, Campanellam tum quidem in Telefii castra transiisse, et ex magni viri, qui summam in istis oris celebritatem nominis consecutus erat, apologia gloriam quaesiuisse. Totum enim Telefianum factum non esse Campanellam, et proprium, quod sibi finxit systema probat, et inde constat, quod Telefium in haud paucis, tum in libris *de re astronomica, tum de sensu rerum* 3 refutauerit. Verum tum quidem fatius erat Campanellae, magni celebrisque viri nomine ad innouandam philosophiam uti, quam proprium fundum consulendo, novum systema dare, quod in homine iuvene facile contemni posset.

Fata Campanellae libere philosophantis.

§. IV. Magnam ex ista contentione inuidiam Campanellae fuisse exortam, facile intelligere potest, qui ad mores Scholasticorum tum adhuc regnantium attenderit, quibus piaculum fuit, Aristotelis auctoritatem contemnere. Praesertim cum a cucullato fratre id fieret, cuius sodales in verba Stagiritae iurauerant, et quibus decorum videbatur, pro Aristotele intra sacros limites recepto tanquam pro aris et focus pugnare. Accessit satis acerba et audax Campanellae disputandi ratio, qui cum acerrimo ingenio esset praeditus, et praecepta infido atque arenoso fundamento innixa magnis arietibus concuteret, nec auctoritate fratrum, quamuis superiorum aetate, moueretur, et praeterea a philosophia, simili modo ad sanctiorem disciplinam progredieretur, suis contentionibus et disputationibus crabrones non irritare non poterat. Id quod apposite monet

ERY-

x) Polyhist. Tom. II. Lib. II. Part I. cap. 13. pag. 213.

y) Neapoli apud Horatium Saluanum 1591. 4.
z) Vid. L. I. c. 13. p. 43. 44. edit. Germ.

ERYTHRAEVS, narrans: Illud sui nominis famam, supra quam dici potest, in immensum auxisse, quod cum in illis disputationibus, theologorum quoddam placitum in contentionem certamenque deductum esset, ac multa docte arguteque in utramque partem essent allata, nescio quod docti cuiusdam, ex suo ordine, senis dictum, utpote verum cum plausu excepisse, et in coelum laudibus extulisse: at senem iratum, tacesis, dixisse, nec te immisce, de theologicis hic rebus ambigitur, quas tu ne primoribus quidem labris attigisti. Ea hominis in primis iracundi dicto exarsisse illum, nec tulisse; ac, vide, dixisse quam ego sim harum rerum ignarus ac rudis, ut possim te decem annos in disciplina habere, ac postea adigere, ut fatearis, te nihil scire, vel intelligere. Ac reprebensum senis illius argumentum, et sanctorum patrum sacrarumque literarum testimoniis confirmatum, tanquam amentatam hastam, ita coepisse ingenii lacertis ac viribus intorquere, ut omnium concessu fuerit iudicatum, a Campanella semper omnes, illo autem die, etiam ipsum a sese superatum. Hanc victoriam magnos illi, in omnem vitam, bellorum tumultus excitauisse: primum a senē illo, cuius contumaciam retudisset, apud quaestores fidei accusatum, quod tantam vim doctrinae, cuius ne literam quidem didicisset, ex inferorum fontibus haustam ebibisset etc. Et his quidem insultibus, cum animum fortem et imperterritum, tum potentiam Marchionis Lauelli, Mario Tufo filio fauente opposuit, et in reformanda philosophia gnauiter perrexit. Scripsit enim in ea domo commentarios duos, vnum de sensu rerum, de quo infra dicendum, alterum vero de Inuestigatione. Et ad libros quidem de sensu a se componendos, fuisse se commotum, ait^a, disputatione habita in comitiis publicis, et seorsim a Ioanne Baptista Porta, qui scripserit physiognomiam, vbi sympathiae et antipathiae rerum dixerit non posse reddi rationem, cum eius librum examinauisset. De investigatione autem scripsisse, quoniam visus sibi sit Peripatetismus et Platonismus largam per viam, et non rectam ad rerum notitiam perducere adolescentulos. Propterea ex solo sensu, et his, quae per sensum nouimus, redactis ad nouem genera sensibilibus, putauisse, se facere posse, ut quilibet de quacunque re, non per vocabula tantum, ut Raymundo Lullio mos est, sed per sensibilia obiecta ratiocinari posset. Eo quoque tempore scripsit quoddam Metaphysicae Nouae exordium, in quo metaphysicorum principia statuebat, necessitatem, fatum, harmoniam. Sed et Pythagoricam philosophiam carmine Lucretiano auspiciatus erat, motus ex Ocelli Lucani lectione et Platoniorum dictis. Neque tamen vel animi magnitudo vel patroni potentia securitatem illi praestare, et ab aduersariorum insultibus et infidiis liberum reddere potuit, ipsa doctrinae eius excellentia in inuidiam conuersa, cum, vnde tam subito doctus euasisset, se nescire, et nescio quos eruditionis fontes accusandos

a) loc. cit. Art. L p. 371.

dos esse obtrectatores dicerent. Itaque cedendum ratus Romam se contulit, verum et hoc loco virtutis comitem non modo gloriam, sed inuidiam quoque expertus est, id quod factum anno c^{lo} l^o x c i i. Vt igitur tutius sibi asylum inueniret, Florentiam se conuertit, quo loco Ferdinandum primum magnum Hetruriae ducem amplissime fauere philosophis intellexerat. Huic itaque librum *de Sensu rerum magno* dedicauit. Neque tamen fortunam ex omni parte fauentem ibi expertum fuisse oportet; abiit enim Venetias, ac Patauium, libros ibi editurus. Cum autem Bononiae haereret, illi dicti libri omnes, cum physiologiae edendae libro primo, quo contra omnes sectas disputauerat, furto sublata sunt. Neque tamen aduerso hoc foetuum suorum fato deterritus, Patauii coepit Empedoclis philosophiam instaurare, scripsit quoque nouam physiologiam secundum propria principia, et Telesium defendit statuentem animal esse vniuersum et cetera ^b. Hos tamen libros omnes in itinere, quod Romam fecit, amisit, Bononiae subductos inuenit in sancto officio, quos tamen non repetiit, meliores denuo refecturus. Romae meliorem, quam antea, fortunam expertus, et amicos quoque nactus est complures sacri collegii patres. Eo loco dictauit praeter alia multa physiologiae compendiolum, quod postea TOBIAS ADAMVS in Germania edidit ^c, *Prodromi totius philosophiae Campanellae* nomine, de quo infra dicendum. Vnde perperam fuisse suspicatum, patet, Iacobum Thomasium ^d, Adamum hoc compendium ex scriptis Campanellae ipsum compilasse. Anno vero c^{lo} l^o x c v i i i Neapolim repetiit, et paululum ibi commoratus recessit inde in patriam ac Styli sedem fixit. Eo autem tempore non modo acerrimus Romanae ecclesiae promachus videri, sed et Thomistarum partibus addictissimus censi voluit. Illud enim multae, quas contra haereticos pro stabilienda pontificis Romani auctoritate scripsit, lucubrationes quas ipse copiose enumerat ^e, testantur; hoc suscepta in patria Styli contra Molinam de auxiliis gratiae disputatio euincit. Quales tamen contentiones eum ideo potissimum iniisse verisimile est, vt noua eius philosophia, sub orthodoxiae clypeo tutius lateret.

Carcer et miseria Campanellae.

S. V. Vitam hactenus desultoriam egerat Campanella, iam stabilem, at aerumnosam et miserabilem, ei destinauere fata durissima. Nempe inopinantem oppressit carceris molestia et grauis inquisitio apud Neapolitanos, sic vt de vita periclitaretur, eo quod maiestatis reus haberetur. Obscurum vero est, qua potissimum de causa ita inclementer Campanella habitus sit. Rem autem ita se habuisse narrat CAESARIUS ABRANCHEDORO ^f, Taurinensis: *Omnium fidem superarent, si quae nostra memoria atque nuper adeo Dominicanus monachus fuit molitus,*

b) Ibid.

c) 1617. 4. Francofurti.

d) In FELLERI Monumentis ineditis trim. XII. p. 637.

e) Art. 2. p. 372. seq.

f) In Orat. praemonitoria de Ortu pontificum, quae extat in monitis politicis de curiae Romanae potentia moderanda, vnde repetit CYPRIANVS l. c. c. l. p. 17.

litus, euentum sortiri potuissent. Is est frater Thomas Campanella, etiamnum in viuis, et fruitur aura squalidi carceris Neapolitani. Qui elati ingenii monachus, cum nullo esset apud Romanos numero, et ad magna procedere sese posse desperaret, praesentem vitae statum stomachatus, Roma in regnum Neapolitanum concessit, nouam ibi religionem, nouumque imperium spirans. Sed homo nudus et incustoditus cum rem tantam tamque arduam aggredi non valeret, nec pestiferi sui virus contagione proceres vlli inficerentur, armis viam sibi faciendam satius duxit. Itaque cum Turcis de Crotona, nobilissima Italiae in sinu Tarentino ciuitate, quam ille instituto suo peropportunam ratus vnice delegit, tradenda et consignanda pepigit, Zigalemque bassam cum classe Turcica euocauit. Ea enim in potestatem redacta cogitabat cum exercitu ad montana Calabriae reëtis itineribus contendere, illisque occupatis atque infestis, excogitatae suae religionis leges ac ceremonias, tanquam a Deo in montium fastigiis acceptas, prorogare, et mellito eloquentiae flumine, cuius naturali suauitate cuncta exorabula aduocatorum, et decipulas magorum, et artificia dicentium facile conciliauit, inundatos vulgi animos scite permulcere, et ad imperata sibi facienda conformare. Ad hunc enim modum dicere solet, omnes legum latores noua orfuros imperia, omnesque generis humani seductores, horrorem mandatis suis et obsequelam parasse, vt montana in speciem religionis, sed reuera sui causa praesidii, aduersus repentinos tumultus aut finitimorum vim, anticiparent: ita Nembrodam, Abrahamum, Moysen, Dauidem, ipsum Christum ², ita Minoëm, Numam, Mahometum alios, fecisse, asseuerat. Non cogitauit homo miser, non bellorum, sed pacis auctorem Deum esse, et ceteras religiones, quippe falsas, vi aut astu fundatas, solam Christianam, vt veram et vnicam, iustitia, lacrymis, precibus stabilitam fuisse, veteres Christianos occidi, quam occidere maluisse, sic cognominatos, quod fidei sui testimonium proprio sanguine obfirmauerunt. Verum, dum ita totius Italiae imperium animo suo agit, et iam classis Turcica in alto apparet, ab vno ex complicibus, siue atrocitate inauditi facinoris, patratuque periculossissimi, territo, seu poenitentia, vt aiunt coniurationis ducto, proditio detegitur, Campanellaque captus et vinctus Neapolim perducitur. Quo in carcere vbi plusquam Spartana nobilitate crudelia tormentorum genera superauit, de proregis sententia ad perpetuam custodiam condemnatus. Difficile est, de hac narratione, quantum veritatis ei insit, statuere. Illud dubio caret, aulam Hispanicam eum similis culpae habuisse suspectissimum, fuisseque societatem coniuratorum, qui cum eo in eandem suspicionem inciderint. Ipse enim refert, non solum se comprehensum fuisse, sed calamitatis socios habuisse cruciatos et peremptos. Habuisse autem istam accusationem plurimum coloris inde colligitur, quod adeo quaestione fue-

P 2

rit

²) Blasphemiam hic cum horrore deprecatur auctor.

erit cruciatus, ut dici vix possit. Testatur quoque ERYTHRAEVS, Neapolis perduellionis reum factum, quod regnum illud hostibus prodere conatus esset, eiusque criminis suspicione coniectum in carcerem esse, ita crudeliter habitum, ut ruptis circa sedem venis arteriisque omnibus sanguinis vis sisti haud possit. Vtrum autem ab eo crimine innocens fuerit, difficulter res omnis expediri potest. Quamuis enim septies, ut ipse scribit ^h tormento durissimo examinaretur, postremumque perduraret horis quadraginta; funiculis arctissimis ossa usque secantibus ligatus, pendens manibus retro contortis de fune super acutissimum lignum, qui carnis sextertium in posterioribus ipsi deuorauit, et decem sanguinis libras tellus ebibit; nullius tamen criminis criminis conuinci potuit. Neque si apertam perfidiam in regem Hispaniae admisisset, ex carcere tandem fuisset dimissus. At quasdam tamen circumstantias valde verisimiles exasperasse aulam, et inquisitores permouisse, ut crudelissima quaestione toties eum examinarent, extra dubium quoque ponendum esse videtur. Et ipse quidem in Prooemio Atheismi triumphati ad Scioppium scripto, quod vulgavit BURCARDVS GOTTHELF STRVVIUS *ὁ πρώτος*, de examinis quaestionibus haec refert: *Quinquies citatus in iudicium, primo causam dixi interrogantibus, qui literas scit, cum non didicerit? ergone daemonium habes. At ego respondi, me plus olei, quam ipsi vini, consumpsisse, et mihi ab eis dictum fuisse sacra suscipienti: accipe spiritum sanctum. Secundo accusatus, quod tempore nocturno quid contra praelatum parauerim, quod saue mihi non modo propter philosophiam non admittenti, sed visus defectu laboranti erat impossibile. Deinde accusarunt me, quod composuerim librum de tribus impostoribus, qui tamen inuenitur typis excusus annos triginta ante ortum meum ex utero matris. Deinde quod sentirem cum Democrito: quoniam ego iam contra Democritum libros edideram. Item quod de ecclesiae republica et doctrina male sentirem, cum tamen ipse de Monarchia Christianorum scripserim, ubi ostendi, nullum philosophum potuisse sic rectam depingere rempublicam, ut Romae ab Apostolis instituta est. Item quod sim haereticus; ego autem scripseram dialogum contra haereticos nostri temporis. Nunc tandem me rebellem haereticumque fecerunt, quoniam praedico signa in sole et luna et stellis contra Aristotelem aeternantem mundum. Hoc autem facinus rebellionis molimen esse interpretantur, quicumque Machiauellistico sunt animo, putantes omnem doctrinam et conatum esse dominandi gratia excogitatum etc.* Verum haec ipsam quaestionem primariam nondum recludunt. Et fuere nonnulli, qui ex verbis TOBIAE ADAMI, Campanellae addictissimi concludunt, innocentem eum haud fuisse; scribit enim ⁱ: *Virum istum, cum donis suis abuti velle visus esset, occulto Dei iudicio ad frugem ipsum reuocante, in-*

^h) In Prooemio Atheismi triumphati, quod extat in STRVVI *Act. literar. fascic. II.*

ⁱ) In Praef. Prodomi.

gentibus miseriarum fluctibus tanquam exemplar fragilitatis humanae involutum esse etc. Alii huc ipsius Campanellae verba rapiunt fatentis*: Ego non me bonum vendico, sed unum ex his scelestissimum. Hoc ergo tantum assero, eos non habere contra me tantum, quantum sufficit meo iudicio ad punitionem meam. Nemo iniustus punitur, sed multi iniuste agunt. At etsi diabolus essem, inauditus mori contra canones et leges non debeo, praesertim cum pollicear ecclesiae Dei tot tantaque beneficia ipsique regi. Quid prodest regi et ecclesiae mors mea? At si promissa praestitero, ingentia bona erunt illis. Verum ut candide fateamur, nihil esse in utroque loco putamus, quod causam innocentiae Campanellae perimat. Quamquam enim facile concedi potest, Campanellam doctibus animi doctrinaeque auctis intumuisse, ideoque eum ad humilitatis conditionem depreffisse diuinam providentiam; inde vero eum animi sui miseriam et imprudentiam agnouisse; non tamen ex eo colligi potest, illum in fidem regi suo debitam tam insolenter peccavisse, sed communis fortis ea confessio est, quae vera humilitate errores nativos agnoscit, vnde ad perduellionis crimen consequentia haud valet. In tanta vero rei et circumstantiarum varietate difficile est, aliquid certi statuere. Quod si tamen coniecturae locus est, conspiratio quaedam in regem, maxima cul-pae illi tributae causa fuisse videtur, quod nempe eam vel exorsus sit, vel nutriuerit. Vix enim ratio quam alia dari potest, quare plurimi alii simul capti tormentis subiecti, et perempti fuerint, qui eorum accusari non potuerunt, quorum ille accusatus est. Et prius quidem enarratae haec circumstantiae minime suadent: posterius autem nobis omnino probabile est, ipso Campanella in verbis supra ex *Prooemio Arbesini triumphati recitatis* clauem praebent. Eo enim loco conqueritur, *rebellem ipsum fecisse aduersarios, quoniam praedixerit signa in sole et luna et stellis* - hoc autem facinus rebellionis molimen esse eos arbitrari, putantes omnem doctrinam et conatum esse dominandi gratia excogitatum. Ex his vero colligimus, Campanellam astrologiae iudiciariae nimis deditum, ut ex libris eius astrologicis patet, ex fiderum positu et constellatione magnam dominatus mutationem lymphatum, ut solent hi homines, praedixisse: quibus cum nonnulli, qui coniurationem contra regem inierant, confirmarentur, hancque praedictionem in rem suam verterent, et forte ad Campanellam prouocarent, omnino factum esse, ut coniurationis istius particeps habitus ideoque durissimis tormentis cruciatus sit. Quae cum primam capiendi eum et quaestioni subiciendi occasionem suppeditauissent, ipse autem nefandi facinoris conuinci tantum non potuisset, quantum illi dicebant, ut ipse luculenter scribit, omnem his

P 3

verbis

*) loc. cit.

*) Dabimus verba eius ex sched. de Libris propriis arc. 3. p. in. 376. quibus satis luculenter haec coniectura confirmatur: „Compositi paulo post articulos prophetales quindecim pro defectione discolorum meorum, vnde ansam atripuerant fa-

ciendi me reum maiestatis, et hoc ex dictis prophetarum Sibyllarum et sanctorum, et ex politicia et astrologica praedictione. Paulo ante autem dixerat, persecutionem quae tot alios tandem exerceat, ipsum quoque maiestatis reum fecisse.“

verbis rei suspensionem non a se remouens^m; aliae dein accusationes de eius doctrina atque vita dictante aduersariorum, praecipue cucullatorum, inuidia et persecutione excogitatae sunt, quibus miser tot annis vexatus est. Fanatica enim huius furfuris insania exagitatum fuisse Campanellam ex loco quodam atheismiⁿ clarum est, ubi ita ineptit: *Ad impiorum opprobrium praestolor etiam in terra praeludium paradisi coelestis, aureum seculum, felicitate plenum, a quo facta iterum flagello de funiculis creaturarum, ut inquit S. Catharina Senensis, excludentur increduli derisores pietatis.* Sed quaecumque causa immanis, quae in Campanellam exercita est faeuitiae fuit, illud ex ipsius narratione^o certum, quinquaginta eum carceribus hucusque clausum et afflictum fuisse. Viginti enim atque septem circiter annis detentus fuit modo in castro Oui, modo in arce noua, vel etiam in castro S. Ermî. Adeo autem faeuit furor hostium in Campanellam, ut librorum ei copia denegaretur, et a studiis prorsus prohiberetur: qui tamen non diu durauit. Restituta igitur scribendi, ipsiusque literarii commercii cum viris eruditis licentia, carceris taedia scribendis libris leuauit, viros autem doctos, quotquot Neapolim venerant, familiariter, praesentibus tamen custodibus alloqui, et nouam philosophiam docere potuit. Inter quos cum etiam esset Tobias Adami nobilis Saxo^o, qui admodum philosophematis Campanellae capiebatur, is domum reuersus, partem lucubrationum, quas Campanella eius fidei crediderat, vulgauit. Qualia autem eo tempore scripserit, ipse in schediasmate *de Libris propriis* prolixè enarrat, quod, ne nimis sumus, ad eundem est. Memorari autem inter ea merentur, liber *de Monarchia Hispanorum*^q, et *philosophia realis in quatuor partes secta*, quem vtrumque foetum in Germania Adamus edidit. Quae vero in carcere elaborauit, ea anno 1611, urgente nuntio apostolico ei erepta sunt. Commiserati tamen infelicis philosophi sunt Fuggeri nostrates, tum in oculis archiducum Austriae valde gratiosi et potentes, et pro eo liberando in aula regis Hispaniarum omnem lapidem mouerunt. Paulus V. quoque P. M. de ea re multoties per nuntios tractauit, et anno 1618 Neapolim Scioppium misit, qui eum a ministerio Hispanico obtineret. Et forsasse successissent patrocinantium preces, nisi denuo fidere infausto afflatus Campanella nouam de se suspensionem excitauisset. Tradit enim

ECHAR-

m) Haud parum confirmatur ista coniectura uerbis Campanellae de Libris propr. p. 375. „ Scripsi rythmos prophetales et psalmodiam quadruplicem de Deo et omnibus eius operibus, atque hac poetica ratione reborati etiam amicos, ne in tormentis deficerent.“

n) c. 15.

o) Prooem. l. c.

p) Is cum nobili quodam Bunavio per Graeciam, Syriam, Palaestynam iter fecit, rediitque Neapoli octo menses haesit, ubi Campanellae familiariter innotuit. Obiit consiliarius Saxo-Vinariensis anno 1643. Laudat eum B E S O L D V S Diff. de Educa-

tionem, c. 3. Politicorum L. VI. conf. TENZELII Colloquia mensura 1689. p. 1278.

q) Edoctum se, aliter sentientem, esse, Campanellam librum tum demum suum de monarchia Hispanica composuisse, cum ex Hispanorum vinculis esset liberatus, scribit L E T A N I Z I V S Epp. Vol. IV. p. 11. sed falsum in eo esse, ex ipsius Campanellae narratione de Libris propriis art. 3. p. 377. patet. Verum tamen est, quod contra G. Arnoldum obseruat, librum hunc carceris causam non fuisse, quem in carcere demum scripsit.

ECHARDVS r: celebrem illum Petrum Giron, Offinae ducem anno c1010cxi Neapolitanum proregem constitutum, Campanellam in carcere inuisere solitum, eiusque consiliis in administratione regni usum fuisse; id autem Campanellae exitio fuisse. Nam prorege illo affectati regni accusato et prodicionis reo deprehenso, velut eiusdem sceleris participem Thomam iterum durius vexari coepisse, eiusque carcerem in plures annos esse prorogatum.

§. VI. Tandem, cum inaudita pertinacia Campanellam fortuna sinistra tot annos misere exercuisset, fauentior eius vultus illum respexit, et liberationis hora, post tam diuturnum carcerem appropinquavit. Sedente enim Urbano VIII, qui vt ipse literatissimus erat, et viris doctis impense fauebat, ita Campanellam ex pluribus in eius gratiam scriptis noscebat, et amabat, interprete et mediatore Innocentio Maximo, episcopo Catanensi, et partes quoque suas, atque auctoritatem, qua in aula fruebatur, interponente Seraphino Rinaldi Nucerino, Dominici sodalitis adscripto eo res deducta est, vt iubente rege catholico Philippo IV. a prorege Neapolitano Albae duce, quoad causam regiam innocens declararetur. Factum id anno c1010cxxvi, quo Id. Maii liber dimissus, Romae ad S. Officium accelerauit. Romae tamen in S. Officio carcere quidem detentus est, sed nomine magis quam re tali, cum amicis liberrimus ad eum aditus pateret. Cuius causam ipse quidem nunquam enarrauit, sunt autem qui tradant, illum haeresin simulasse, et ab inquisitionis Hispanicae tribunali, ad quod delatus fuerat, ad sacrum tribunal Romanum appellasse, in vrbemque ea ratione deductum, tum aperta strophæ, quam eo tantum struxerit animo, vt a diutina illa durissimaque captiuitate Neapolitana liberaretur, ab Urbano VIII beneuole exceptum. Alii autem contendunt, summum pontificem Thomam sacro tribunali sistendum postulasse, quod aduersus doctrinam catholicam scripsisset, cum perduellionis hactenus nullo modo conuinci potuerit. Quae verisimilitudine non carent, eo quod aliquo modo in custodia S. Officii detentus est. Tandem anno c1010cxxx plenae libertati Campanella restitutus est, et iubente pontifice codices eius quoque illi redditi sunt, quos magister S. palatii hactenus detinuerat. Cumque inopia rerum et paupertate premeretur, constitutum ei a pontifice in singulos menses honestissimum stipendium, admissus inter domesticos atque familiares, multisque gratiarum documentis cumulatus est. Id quod occasionem suppeditauit Gabrieli Naudaeo, quo amicissimo Campanella utebatur, pontificem maximum publico panegyrico in confessu omnium ordinum anno c1010cxxxii, ob collata in Campanellam beneficia publice laudandi. Neque tamen tanto praesidio securus viuere in vrbe potuit, Hispanis ministris aegre ferentibus, quod quaecunque scripsisset, dixissetque ex curiae Romanae sententia impune ferret.

*Liberatio
Campanellae
et acta ad vi-
tae finem.*

Morde-

r) loc. cit.

f) Citati, et imprimis ipse l. c. art. 5. p. 382.

s) Conf. ECHARDVS loc. cit.

t) Vid. Epik. Naudaeana, 82, p. 623.

Mordebat quoque homines, quod ad Gallos conuersus eorum amicitia frequentius vteretur: vnde nouarum molitionum metu, licet vano, excitato, iterum insidiae illi paratae sunt, vt clam surreptus Neapolin iterum duceretur. Quas cum intellexisset, conspirante pontifice cum legato Galliae Francisco de Noailles, mutata veste Minimorumque habitu indutus, in curru legati Vrbe anno 1600 x x i v clam egressus est, in via literis legati vrbium proceribus passim commendatus *. In via Massiliam appellens, lectica a Nicolao Peirescio Aquas Sextias accersitus, et opipare in eius domo exceptus, atque liberaliter aliquot menses habitus est. Ita ex longinquo malo recreatus et a Peirescio sumptibus ad faciendum iter instructus Lutetiam anno 1600 x x x v aduenit, regemque Ludouicum XIII salutauit. Ibi fauentem expertus est primum regni administrum Armandum cardinalem Richelaeum: quo parario a rege annuo stipendio mille librarum regia munificentia donatus est. In ea vrbe, eruditorum asylo, reliquum vitae exegit apud praedicatores ad S. Honorati vicum, rege ita requirente. Narratque ECHARDVS *, honorabiliori exceptum hospitio ab eruditis vel etiam magnatibus saepius inuisum, vt cuius ingenium in colloquiis mire emicaret, a rege etiam identidem in consilium accersitum, vbi praesertim de rebus Italiae ageretur: vsumque amicitia Puteanorum, Moraei, Diodati, Vayerii, Gassendi, Gassarelli, Patini, Merfenni, aliorumque, tandem grauiori febre correptum, spiritum Deo pie reddidisse anno 1600 x x x i x, VII. Cal. Iunii, aetatis LXXI. Quem annum sibi fatalem futurum fatumque sibi fiderale metuisse ab eclipsi refert IDEM, illum tamen diem viuendo non attigit.

Character
ingenii Cam-
panellae.

§. VII. Fuisse Campanellam virum ingentis, et portentosi ingenii, apud omnes in confesso est. Egregiis enim atque abundantissimis naturae muneribus instructus, fertilitate autem facultatis, quae imagines fingit, maxima gauisus est. Ex quo potissimum fundo magnus ille scriptorum numerus promanauit, in quibus mira imaginationis Campanellae foecunditas velut in speculo quodam resplendescit. Immo, si de iis taceamus, tot tamen scientiarum typi, quos delineauit, tot depicta operum conamina, quae in tractatu de *Libris propriis* enarrauit, luculenta eius rei sunt testimonia. Tacemus alia, adducta a Cel. STOLLIO †, qui videndus. Nec deneganda est Campanellae lectio satis prolixa et cum attentione instituta, atque in optimis disciplinarum auctoribus magna diligentia versata, id quod vel ex vna, quam schediasmati de *Libris propriis* adiecit tractatione de *Recta ratione studendi* elucet, in qua de plerisque veterum scriptoribus celebrioribus, et de recentioribus haud paucis philosophis, poetis, oratoribus, historicis, scriptoribus epistolarum, mathematicis, medicis, legistis, theologis, iisque qui varia scripserunt, ita differit, vt pateat, non nudos

a) Multis haec narrat et beneficia Noalliae gentis depraedicat in Opp. philosophic. Tomi I, dedicatione.

x) loc. cit.

y) Histor. Literar. P. II, c. 1, §. 91. p. 404. seq.

nudos eum librorum titulos inspexisse, sed cum cura euoluiffe totos, et attentionem in iis examinandis haud paruam adhibuisse. Nec dubium est, quod nonnullis viris doctis obseruatum ^a, quin Cardanum potissimum ob oculos habuerit, quem valde ea aetate commendauit lectionis vastitas. Inde finia Cardani dictus est, nec immerito. Nam non virtutibus modo intellectus sed naeuis quoque Cardano omnino similis est, maxime in eo, quod imaginationis vis iudicandi facultatem suppressit, et imprimis eam partem perdidit, qua prudenter studiorum cursus solet regi. Illius multa quidem in omnibus eius operibus occurrunt vestigia, non tamen luculentiora specimina sunt, quam quae de diuinis et coelestibus, deque hominum cum iis connexionem et commercio satis παραδοξως differit. Qualia sunt: immutaturum hominem, Deum amicum habentem, fide rerum naturalium cursum, et miracula perpetraturum, ita ut sopitum rerum naturalium sensum moueat, ac sibi obedientem reddat ^b: instare praeludium paradisi coelestis, aureum seculum, felicitate plenum in terris ^c, dari magiam, non modo diuinam, sed et naturalem, quae existat ex stellarum et medicinae notitia, coniuncta cum religione et fiducia, sitque adeo excellens Dei donum, ut ea rite vsi, saepe ad supernaturalem magiam et commercium cum superis perueniant ^d. Posse hominem, si similem sibi cum aliquo faciem et cetera corporis membra esse sibi persuaserit, non ingenium tantum illius, sed et animi sensa illico cognoscere. Et quis quae so non in eo iudicium desiderauerit, qui se iactat sanatum a morbo lienis cuiusdam mulieris verbis et precibus, in aspectu deficientis lunae ^e? qui vaticiniis per cribrum fidem certam adhibuit ^f? qui futura homini fata praedicere ausus est ^g, qui persuasum sibi habet, cum mali quippiam ipsi immineat, inter somnum et vigiliam audire se solere vocem clare loquentem et nomen suum inuocantem ^h? qui sibi apparere daemones et colloqui tradit. Ast haec et similia tum in libro *de Sensu Rerum*, tum alibi vendit Campanella: satis istis nugis prodens, quo potissimum morbo animus eius aegrotauerit. Maxime vero praeter singularia, paradoxa et peregrina innumera, quae per scripta sua sparfit Campanella, inepta, quam astrologiae ματαιῶν tribuebat fiducia, et opinio de ea, philosopho prorsus indigna, euincit, abreptum Campanellam ardentis imaginationis furore, limites a iudicandi vi luxurianti facultati positos prorsus euertisse, vagumque ita et habentis laxatis incertum discursisse. Id quod ex *Astrologicorum* libris ^b, quos edidit, abunde patet, in quibus fiderum influxum diuinae quidem

z) Sorberiana p. 59. STOLL. l. c. ipse ad Cardanum interdum prouocat, vid. *Astrolog.* L. V. c. 3. art. I. p. 203.

a) *De Sensu rerum* L. IV. c. 2. p. 265.

b) *Atheism, triumph.* c. 18.

c) *De Sensu rerum* L. IV. c. 1. p. 260. seqq.

d) *Ibid.* Lib. IV. c. 13. p. 349. vbi plura huius generis deliria reperies.

e) *Ibid.*

f) *Conf. CYPRIAN.* l. c. p. 48.

g) Multo ineptius est, quod hanc vocem ex sensu aëris esse putat l. c. Lib. III. c. 10. p. 235.

h) Vt inur editione Francofurt. 1630. 4.

quidem providentiae directioni non subtrahit, at magnam tamen illis vim tribuit, et posse eam remediis repelli vel declinari statuit. Et profecto, pueriles nugas, omni iudicandi potestate erepta, fouisse Campanellam ex his institutionibus astrologicis luculenter conspicitur: monet enim, fatales eclipsium euentus (qualem ipse in anno emortuali valde timuit, et ad anilia superstitionis remedia recurrit, quanquam eam viuendo postea non attigit, vt supra dictum) euitari posse, clausa diligenter domo, incenso suffitu aromatico; instructa musica Venerea, aliisque mediis magicis. Nonnunquam autem plane ineptit, e. c. monens, vt, cui captiuitatem praedicant fiderum vaticinia, in pedibus auxilium quaerat et fuga dilabatur, id quod auctorem, qui sibi captiuitatem praenuntiasse fiderum constellationes asseritⁱ, non fecisse, nec durum et longinquum carcerem maturata fuga euitauisse, merito miramur. Ex quibus omnibus, parca licet, vt in his decet, manu allatis, sole meridiano clarius est, Campanellam ad emendandam philosophiam et sistendam nouam eius et elegantiozem faciem profus fuisse ineptum. Nec mirandum adeo, quamuis errori audacter se opposuerit, et animo ingenti ad reformandam philosophiam accesserit^k, quibus animi virtutibus solent accingi, qui philosophiam emendare aggrediuntur, multum eum mouendo nihil promouisse. Destituebatur enim iudicio in veras rerum rationes, naturam atque connexionem penetrante, et decipiebatur frequenter imaginationis ferocientis infania et furore; quo factum, vt magna quidem, excelsa, sublimia haud pauca sibi animo fingeret, et ad ea efformanda consilia conferret, at delatus ad paradoxa, inepta, vaga ex inania post montes parturientes enatum tantum murem viderit. Certe qui scripta eius philosophica considerant, duo, nisi fallimur, certissime inuenient; nempe et *παράδοξοφιλίαν* ineptam et solido fundamento nullo nixam, et contradictiones frequentes, saltem dissidia auctoris a se ipso. Id quod aliter euenire non potuit, cum haud semel tantum systema suum mutauerit, auxerit, castigauerit, adeo vt difficile sit Campanellam secum conciliare, ne dicamus, cum aliis.

Laudes et
merita Cam-
panellae.

§. VIII. Quamuis autem inter ingenia heteroclitia Campanellam non minus, quam Cardanum, numerandum esse, ex dictis fit manifestissimum: fatendum tamen, feliciora eum habuisse et valde lucida interualla, quibus multo acutius, quam alii, viderit. Vnde non negamus, veritates haud paucas easque egregias in scriptis Campanellae deprehendi. Cuius vna tractatio *de Gentilismo non retinendo* pulchrum profus et eruditum specimen est, in quo, naeuos philosophiae Peripateticae mira felicitate detexit. Et simili pacto in regulis illis, quibus de recta ratione studendi, et imprimis philosophandi praecepit, multa sunt profus salutaria et digna, quae philosophiae studiosi diligenter sequantur. Maxime autem in ciuili argumento eius doctrina emineuit, cuius liber *de Monarchia Hispanica*,

ⁱ) Lib. V. c. 3. art. 1. p. 52. seqq.

^k) Laudatur ideo a SORRELLO de Perfectione hominis P. III. p. m. 485.

Hispanica, quem in carcere dictavit nobili cuidam Austrico spem liberationis ipsi facienti¹⁾, exemplum est, in quo peritiam rerum publicarum praecipuarum huius aevi in dudum captiuo utique admirandam esse iudicavit HERM. CONRINGIVS^{m)}. Qui et *Aphorismos eius Politicos*, quos Latine verfos *partem tertiam philosophiae realis* inscripsit Tobias Adami valde laudat, quod arguant capax atque versutum auctoris ingenium: licet fateatur quoque, eos tangere perquam multa politicae philosophiae, plene autem nihil exsequi; plura etiam docere perperam. Sed et illud inter splendorum ingenii Campanellae, a nebulis imaginationis non suppressos pertinet, quod sobrie et acute haud raro de scriptoribus, maxime philosophicis, iudicaverit, fatis lynceus in perspicendis aliorum naeuis, qui in suis dignoscendis talpa fuit coecior. Cuius si quis exemplum desideret, eum illa legere iubemusⁿ⁾, quae de Aristotele prudenter monuit, et in quibus laudata ingenii Aristotelici sublimitate et magnitudine reprehendit in eo obscuritatem, euitas et neglectas quaestiones arduas, tectam callide sententiam, cum in rebus parui momenti prolixus esset, et minutissima sectaretur: porro contemptum veterum philosophorum; quodque in metaphysicis grammaticum magis quam philosophum se praestiterit, et aliena magis, quam sua tradiderit, saepe etiam contradictionem incurrat, dum ex diuersis auctoribus sua philosophemata depromat: denique quod in logicis superfluum sit in tractatis et mancus in tractandis, et quae alia sunt, suo loco quaerenda, quae magno iudicio dicta esse intelligent, qui Aristotelem attente et sine praecudio legerunt. Imprimis autem praeclare vidit Campanella, quibus mediis sanctior philosophandi ratio posset promoueri, nec dubitandum est, quin ad veram philosophiae naturam totus peruenisset, si hac via incedere, quam ingenium suum sequi, maluisset. „Pulcherrime enim „monet^{o)}; philosophantes ante omnia rei, de qua philosophari cupiunt, „historiam exploratam sibi, non ex parte, sed totam habere debere, eam- „que per testes non deceptos nec deceptores esse cognoscendam et exa- „minandam: nulli philosophorum aut legislatorum sectae ita esse inhae- „rendum, ut putes ipsos ab errore fuisse immunes: omnium hominum „libros legendos, nec statim respuendos, quae nostro intellectui dissonant. Cum impossibilis aliqua propositio nobis apparuerit, non statim „eam pro impossibili habendam ac praedicandam, sed retinendum assensum, donec vndique conquisitis rationibus veritas eruatur.“ Quanquam autem nugatus est Campanella, quod lenibus ratiociniis rebus omnibus sensum inesse, mundumque totum animal esse machinamque viuentem et sentientem statuit, laudandus tamen in eo est vehementer, quod in naturali disciplina ad sensum magis et experientiam, quam ad abstractiones vanas et inutiles prouocauerit. Quod utinam in metaphysicis non fecisset, et a tentanda spirituum natura abstinuisset, in quibus conatibus

Q 2

somnia

1) Conringiana p. 315.
m) De ciuili prudentia c. 14.

n) De recta ratione studendi p. 398.
o) loc. cit.

fomniis haud raro, quae pro experientia excipiebat, innixus turpiter delusus est.

*Culpata in
Campanella.*

§. IX. Et haec quidem omnia in Campanella laude sua non fraudanda esse, aequus rerum iudex facile pronunciauerit: ast sunt alia in hoc viro, atro imprimis colore notata, quae animum philosophica, ne dicam, Christiana pietate recte imbutum, et contra falsas regulas minime munitum produunt. Inter quae id recte notatum fuisse in Campanella a praestantissimo CYPRIANO^o, quod extinguendos fuisse post comitia Augustana protestantes, ne haeresis latius serperet, scripserit^o, fatebuntur omnes, quotquot indolem ciuitatis Christianae, legumque quas princeps illi optimus tulit, intelligunt, noruntque omnem eas violentiam a Christiano populo longe arce-re, et aliis prorsus armis defendere sua moenia, quam quae Campanella malis artibus instructus suadet. Quod quamuis mire displiceat ECHARDO, sodalem suum impietatis ideo postulari, qui principes Protestantes anti-quam religionem euertisse, cupiditate stabiliendi imperii sui clamat, et Campanellam recte potuisse suum regem excitare ac virgere ad tuendam catholicam Romanamque ecclesiam putat; impudens tamen monachus, rerum in Germania tum gestarum prorsus ignarus non vidit, summis principibus, qui in comitiis Augustanis aderant, et contra vim apertam fuerant protestati, nihil minus cordi fuisse, quam religione abuti, qui fidem Carolo V toties praestitere. Ut taceamus, si verum id esset, commenda-ssse tamen Campanellam factiosa et ad bella ferenda apta principia, nec in ciuitate ferenda, nec in ecclesia audienda. Nos non miramur hanc impudentiam et malignitatem animi in Campanella, recordantes et tem-poris illius, quo vixit miser philosophus, quod huiusmodi consiliis ferale bellum accendit: et miseriae eius, cum aulae Romanae blandiri quouis modo, ad obtinendam ex diuturno et molesto carcere liberationem cona-tus sit, et hoc quoque pacto tandem Hispanorum crudelitatem euaserit. Hoc vero pessimo principio posito mirum non est, plurima eum admisisse con-suetaria, quae ciuilem doctrinam castiorem nempe et prudentiorem, contaminant. Qualia sunt, quod militares copias passim ad tuendam et amplificandam Romani pontificis auctoritatem et potentiam suadeat: quod Austriacis contra Protestantes in Germania commendet, vt spargantur inter eos perpetua discordiae semina, commota quaestione de praeeminen-tia; quod dolos fraudesque subuertendae paci aptas suppeditauerit: et quae alia sunt, quae non facile spongia insultantis scriptoris absterguntur, et a candidis viris, cui non ignota est legis Christianae indoles, etiam in ipso ecclesiae Romanae gremio merito reprobantur.

*Campanella
atheismi po-
sularus.*

§. X. Grauius adhuc *εγκλημα* est, et haud leuem famae Thomae maculam adspersit, obiecta impietas, et atheismi haud facile excusanda impudentia. Quamuis enim aperte impiis Numinis osoribus patrocina-
tum

p) p. 32.

q) De Monarch. Hispan. c. 27.

tum fuisse eum nemo dixerit, haud obscuris tamen rationibus sibi constare contendunt, qui eius apologiam pro religione, quam *Atheismi triumphari* titulo ornauit, legerunt, tacito pectore hanc perfidiam animo Campanellam pressisse, et ita frigide causam Dei egisse, ut eam prodere uoluisse hostibus sit manifestissimum. Ita CONRINGIVS ^r, BOECLERVS ^s, MORHOFIVS ^t, BVDDEVS ^u, alii ^x laudati a Ven. REIMMANNO ^y. Et iam uiuo Campanellae similem impietatem fuisse obiectam, ex prologo eius libri constat, quo accusatum se esse ait, quod librum de tribus impostoribus composuerit. Auxere hanc suspicionem libri eius *de Sensu rerum et magia*, quos dignissimos esse putauit MAR. MERSENNVS ^z, qui flammam sentiant et fumo incantentur, quae alibi ^a repetit, licet alias Campanellam magni fecerit, eumque inter amicos numerauerit ^b. Vnde eos magno conatu refutauit Athanasius Rector, Graecus presbyter Byzantinus, Campanellae aequalis, qui acriter eo nomine castigasse Thomam dicitur ^c. Fatemur nos, nimis acres duosque esse censores Campanellae in inurenda atheismi nota. Non obiciemus, quod imprudenter ECHARDO excidit: *Hanc obiectionem esse heterodoxorum ex odio catholicae Romanaeque ecclesiae, cui noster mirum, ipsis etiam testibus, affectus fuerit, et cuius desertores ubique oppugnet et premat acrius, profectam, adeoque parui pendendam;* adeo enim immemor sui fuit scriptor Dominicanae familiae, ut non recordatus sit, quod ipse nos docebat, Merfennum nec heterodoxum: nec odio ecclesiae Romanae detentum flammis dignam profanam Campanellae impietatem iudicauisse; nec monebimus, leuiora esse Campanellae tela, quam quae protestantibus eius generis iram extorqueant. Sed ad ipsa Campanellae scripta et assertiones prouocamus, quorum magna pars consistere non posset sublato Numine. Id quod unam, quam de immortalitate animae in suspectis *de Rerum sensu* ^d libris habet, demonstrationem consulenti est manifestissimum. Et tantum abest, ut atheismo fauerit Campanella, ut potius in contrarium delapsus esse vitium censendus sit, nempe enthusiasmum. Nec iure obiici posse Campanellae excogitata noua atheorum dubia et infirmitatem responsum, ex indole hominis et assueta insuper docendi scribendique methodo patet. Supra enim euitum, iudicio plerumque defecisse Campanellam, ingenio supra modum lasciuuisse. Huic enim excogitarum obiectionum multitudo adscribenda erat, postulante insuper methodo scholastica, quam in claustris didicerat, ut, quotquot exculpi possent, dubiorum cateruae adducantur: illi responsum debilitas et eneruis actio tribuenda. Nec defuisse ani-

Q 3

mum

r) Conringiana p. 52.

s) In Ann. Taciti L. I. c. 3. p. 57.

t) Polyhist. L. I. c. 8. §. 21.

u) Thes. de Atheismo c. 1. §. 24. p. 132.

x) LA CROZE Entretiens p. 381.

y) Hist. Atheismi Sect. III. c. 4. §. 18. p. 378.

z) Qu. in Genesis col. 1164.

a) p. 130. 707. 708. 939.

b) ECHARD. l. c.

c) IDEM l. c.

d) L. II. c. 25. p. 145.

mum Campanellae, impietatis fautores refutandi, ex variis scriptorum eius locis constat, quibus atheorum insaniam ridet et perstringit. Non negamus, inesse scriptis Campanellae quaedam, quae et pie et caute magis possent dici, et animum prodere solent, Numinis metu et religionis reuerentia non satis munitum, plura esse, quae si consequentias vrferis, malam sententiam euincunt. Ast cum hoc iniquum esse ac ineptam de atheismo statuendi regulam, aequus Lector ipse intelligit, tum illa non tam animo a Dei cultu et religione abhorrenti, quam imprudentiae ingenii Campanellae anomali tribuenda sunt. Magis enim iudicii defectum, quam voluntatis perfidiam testantur. Quae vero de sensu rerum scripsit, inepta quidem sunt, et philosopho reformatoris personam induente indigna, at nec noua tamen, sed multoties, et ante Campanellam a Telebio recocta, et in Numen minime iniuria, quod omnino supponunt. Ferri autem debent in homine tot calamitatibus iactato, tot ingenii praecipitiis tentato, tot librorum lectione et scriptione obruto, et inde iudicii deliquium passo istae anomaliae, et infirmitati magis, quam malitiae adscribenda ea sunt, quae a vera regula sensuque pietatis recedere videntur.

Scripta Campanellae.

§. XI. Scripsit fere innumera Campanella, adulescens, iuuenis atque vir; neque senis industria emaruit. Multa incepit, et affecta reliquit haud pauca furto vique sublata amisit et resuscitauit, quam plurima amicis tradidit edenda, qui eius pennis postea se exornarunt. Multa adhuc sunt, quae extant a Campanella profecta, licet rarius occurrentia: nec pauciora, quae passim in bibliothecis latent, nondum vulgata. Et plerorumque indicem quidem atque historiam ipse Campanella enarrauit in schediasmate *de Libris propriis*; accurate et editos et enarratos recensuit I. ECHARDVS, qui triplicem scriptorum Campanellae dedit catalogum; primum iuxta syntagma *de Libris propriis*, alterum, prout ab eo fuerunt in X Tomos distributa ad calcem *Philosophiae rationalis*: tertium operum, quae reuera typis prodierunt, seruata editionum chronologia, et additis virorum eruditorum, si quae emanauerunt, censuris. Addidit his indicem quartum operum, quae typis non prodierunt, sed MSc. in bibliothecis variis delitescunt. Hunc consulat, qui de scriptis Campanellae certior fieri, eiusque literariam historiam plenius noscere cupit. Multa ex his scriptis in Galliam secum adportauerat, sed cum nec doctrina de praedestinatione Thomistis placeret, qualem ille tradebat, nec ferre possent multa in pontificis maximi gratiam dicta, Galli eo quod ecclesiae Gallicanae libertati intolerabilia viderentur, ea edere in vulgus ausus non est. Notari autem ex editis a nobis merentur, *philosophia sensibus demonstrata, prodromus philosophiae instaurandae; de Sensu rerum et magia; Realis philosophiae epilogisticae partes quatuor; Atheismus triumphatus; de Gentilismo non retinendo; Astrologicorum libri sex; Philosophiae*

e) Vid. SINCERI Observaciones de Libris rarioribus T. I. p. 104. T. II. p. 25. 209. VOGT, Cat. libr. rar. p. 161. 162.

sophiae rationalis partes quinque, ciuitas solis, quae est idea reipublicae imaginariae; Vniuersalis philosophiae seu metaphysicarum rerum iuxta propria dogmata partes tres: de Monarchia Hispanica et de libris propriis et recta ratione studendi. In his quae affatim carpas, complura inuenies; multa autem deprehendes, quae laudem merentur, et doctrinam spirant. Vnde haud pauci Campanellae eruditionem laudibus extulerunt, quorum loca congeslere CYPRIANVS f, ECHARDVS s, POPE-BLOUNTIVS b.

§. XII. Integrum philosophiae cursum reformare constituerat Campanella; non in iuuentute solum, qua eas tractationes edidit, quas supra enarrauimus, sed senex quoque, et ad maiorem animi fatorumque tranquillitatem perductus. *Philosophia Campanellae.* Quem in finem opera in decem tomos distributa edere in animo habuit, vulgatoque tomo primo subiunxit huius consilii adumbrationem, ex qua patet, dare eum voluisse praeter *Philosophiae rationalis partes quinque, grammaticam, dialecticam, rhetoricam, poeticam, historiographiam*, quae typis editae sunt, *Philosophiam realem physiologiam, ethicam, politicam, oeconomicam complectentem*; et libros simul *de Sensu rerum et magia, et astrologicos* exhibentes: tum *Philosophiae vniuersalis siue metaphysicae partes tres.* Ut taceamus *Opuscula miscellanea*; ex parte quoque argumentum philosophicum complectentia. Eorum autem nihil praeter partem primam et quartam prodiit. Ex qua, ut ex libris supra enarratis, *de Sensu rerum, ex Prodrómo philosophiae instaurandae* et ex *Vniuersali philosophia, et ex Reali philosophia epilogistica*, eius nouum, quod condere coepit systema hauriendum est. Non patitur locus et instituti nostri ratio, ut plenam doctrinae philosophicae Campanellae exhibeamus *διάρθρωσιν*; in infinitum fere si hanc viam sequi velimus, excursura huius vltimae partis tractatione. Ut tamen constet, quibus potissimum hypothefibus emineat Campanellae philosophia, singulares eius sententias, quae potiores sunt strictim enarrabimus; iis omiffis, quae vel contra Peripateticos, vel pro Telefio disputauit, quae ad philosophiam polemicam pertinent, et alio loco delineanda sunt.

§. XIII. In dialecticis hae potissimum Campanellae assertiones memorabiles sunt *Diactica Campanellae.*:

I. Dialectica est ars, seu instrumentum rationale sapientis, quo sermocinationem in omni scientia moderantur.

II. Tres sunt partes logicae, definitiua, enunciativa, at argumentiua, nempe secundum tres actus intellectus, conceptionem, enunciationem, et discursum.

III. De:

f) loc. cit.

g) loc. cit.

h) Conf. cel. auct. p. 436. LOTTER, de Telefio p. 56. seq.

i) Dabimus paulo pleniorém logicam Campanellae

διάρθρωσιν, eum, qui historiam philosophiae rationalis scripserunt, eam vix nominatenus adducant, vid. cel. WALCHII Hist. log. §. 19. Parerg. acad. p. 661, cuius sine dubio causa est libri raritas.

III. Definitio idem est, ac terminus; ille vero vel perfectus vel imperfectus.

IV. Termini sunt semina, definitiones vero principia doctrinalium: inuentio ad metaphysicum spectat, doctrina ad logicum.

V. Logica naturalis est participatio quaedam diuinae artis et rationis, seu verbi Dei, a quo dicimur rationales: logica artificialis est ars directiua, actuum rationes humanae in omni scientia.

VI. Terminus est signum notionum mentis quo, quicquid cognoscit, distincte notificat, et ita orationis constitutum est.

VII. Quid sint transcendens, genus, species, differentia, proprium et accidens, physice et notionaliter ex vniuersa et diuisiua notionum operatione animae declarandum est.

VIII. In diuino intellectu est vniuersale causatum, modo significatorum a se; in intellectu humano est vniuersale causatum ab ipso intellectu ex similitudine multorum singularium comprehensorum in vnum, vnoque propter hoc nomine donatorum, ideoque significatum et praedicatum de indiuiduis. Non itaque datur vniuersale a parte rei.

IX. Transcendens est terminus, vniuersalissimam communitatem omnium rerum communitatem significans.

X. Genus est terminus significans similitudinem essentialem multorum communitatum particularium.

XI. Species est terminus significans communitatem et similitudinem essentialem indiuiduorum.

XII. Indiuiduum vagum, est terminus significans existentiam incommunicabilem, communem omnibus indiuiduis signatis, id est singularitatibus cuiusque rei finitae.

XIII. Differentia est terminus, significans id, quod per se diuiditur genus, et constituitur species, et praedicatur de genere disiunctim, et de specie copulativim, et de indiuiduis sicut species.

XIV. Definitio est terminus complexus ex genere et differentia, praedicabilis conuertibiliter de definito, et de suis suppositis.

XV. Proprium est terminus, significans rerum condiciones peculiare.

XVI. Accidens est terminus significans id, quod rebus accidit praeter earum essentiam, aut potentiam, aut intentionem, aut voluntatem, aut ordinem, aut consuetudinem.

XVII. Repugnans praedicabile est terminus indicans effectum impotentiae vel non entitatis, vel finitatis, quam omne finitum ens participat.

XVIII. Transcendens vnum est, omnia continens, propterea secundum rem non facit praedicationes: sed secundum rationem plures notiones de eodem contemplante fiunt praedicationes et praedicamentum metaphysicum.

XIX. Ens non distinguitur per singularitates sicut species, nec per differentias, sicut genera, sed per diuersos modos essendi, diuersa genera constituentes generalissima.

XX.

XX. Praedicamentum est coordinatio praedicabilium a generalissimo usque ad indiuidua per specierum differentias progrediendo.

XXI. Venari praedicamenta, metaphysici est

XXII. Ens finitum vel per se est, vel subest, vel inest, vel praeest, vel adest, vel coexistit, vel inexistit, vel prodest etc.

XXIII. Quatuor sunt praedicamentorum genera; alia enim praedicant existentialiter et coexistentialiter de subsistentibus; alia praedicant essentiam partialiter, alia totaliter: alia genus habent analogum.

XXIV. Prima substantia, quae basis omnium, nec in vlllo subiecto est, est spatium vniuersitati corporum substans: hoc sensu Deus improprie est substantia.

XXV. Secunda substantia, quae proprie et principaliter, sed non maxime substat, nec subsistit, nisi forte imperfecte tertia, quae certo subsistit.

XXVI. Est itaque substantia ens finitum, reale, per se subsistens, perfectum, accidentium per se proximumque subiectum.

XXVII. Quantitas, quae secundum praedicamentum est, est intima mensura substantiae materialis, estque triplex; numerus, pondus, moles siue mensura.

XXVIII. Tertium praedicamentum constituit forma seu figura, quae est qualitas, seu modus et dispositio termini substantiae ad vsum regnantis potestatis ordinata. Transfertur autem, ad ipsam rei intrinsecam qualitatem essentialem, terminantem rei constitutionem.

XXIX. Quartum praedicamentum est vis seu facultas, quae est potestatiuae essentia virtus, ad actum et actionem emergens. Reducuntur autem omnes facultates, ad potestatiuas, cognoscitiuas, et appetitiuas.

XXX. Quintum praedicamentum est operatio siue actus: estque perennis actus habitualis internae virtutis conseruans essentiam in sua existentia propter se editus et non in aliud.

XXXI. Sextum praedicamentum est actio: quae est potentiae actus effusiuis, similitudinis causae agentis in patientem.

XXXII. Septimum praedicamentum est passio, quae est actus impotentiae deperditius propriae entitatis et receptio alienae.

XXXIII. Octauum praedicamentum est similitudo, quae est influxus vnitatis participiumque.

XXXIV. Dissimilitudo est nonum praedicamentum, estque vere diuisionis influxus.

XXXV. Decimum praedicamentum est circumstantia, quae est, quicquid circa aliquid est ipsi inhaerens, siue adhaerens, siue inoperans, siue alio pacto ad ipsum pertinens, non tamen illius essentiam ingreditur.

XXXVI. Diuisio est totius in partes, quae sibi insunt redactio, siue sit quantitatum, siue integrale, siue essentiale, siue potestatum, siue vniuersale.

XXXVII. Definitiones fiunt ex his, quae sentimus, et transferuntur ad infensilia.

XXXVIII. Vocabula sunt definitiones secundum naturam, non autem secundum nos.

XXXIX. Definitio est epilogus considerabilium circa rem vnamquamque, et quod eis per sensum colligitur: constatque ex similitudine et dissimilitudine.

XL. Modus definiendi varius est, quia varius modus essendi.

XLI. Non entium datur definitio, ut et singularium.

XLII. Quorum esse est vnum simplex, definitio est vna et simplex; et vice versa, deesse composito. Deus autem caret definitione, non enim suscipit differentiam, nisi negatiuam.

XLIII. Descriptio est oratio indicans essentiam rei per proprietates et effectus et similitudines.

XLIV. Nomen est terminus per se significans essentiam, pure rerum; verbum, actum rerum.

XLV. Praepositio est oratio perfecta indicatiua, verum vel falsum significans: estque vel simplex vel composita etc.

XLVI. Propositio categorica est vel absoluta vel modalis.

XLVII. Suppositio est acceptio termini substantiui in propositione extremaliter se habentis ad standum pro aliquo suo significato.

XLVIII. Argumentatio est processus intellectus a noto ad ignotum cognoscendum et declarandum et probandum.

XLIX. Fundamentum scientiae humanae est sensus.

L. Syllogismus sensatus fit ex duabus propositionibus, in quarum altera praedicatur subiectum conclusionis, in altera praedicatum, de pronomine demonstratiuo.

LI. Inductio est argumentatio a partibus sufficienter enumeratis ad suum totum vniuersale.

LII. Expositio est probatio vnius propositionis per clariores et aequipollentes propositiones.

LIII. Consequentia est propositio composita ex duabus, quarum altera ex altera dependet, et per illatiuam notam perficitur.

LIV. Syllogismus est oratio perfecta complexa tribus terminis et duabus propositionibus: ex quibus positus et rite ordinatis, necesse est conclusionem euenire: habetque formas quatuor.

LV. Enthymema est syllogismus truncatus, in quo tacetur vel maior vel minor, quoniam est notissima.

LVI. Exemplum est aliquid ostendere de vno singulari per aliud singulare, in quo idem praedicatum inest.

LVII. Argumentum est vel demonstratiuum, quod causat scientiam, vel probabile quod causat opinionem.

LVIII.

- X. Locus est extra mundum et forte infinitus.
- XI. Vacuum non datur, quia omnia corpora sentiunt, et mutuo tactu gaudent, at datur per violentiam.
- XII. Tempus est duratio successiva rerum; estque numerus motus non secundum se, sed secundum existimationem nostram.
- XIII. Omnis mensura est mensura respectu animae; sic tempus mensura nobis est motus, et secundum se est duratio essentiae vniuersorum.
- XIV. Tempus mensurat quietem, et potest apprehendi sine motu: componiturque ex instantibus, sensu indiuisibilibus, quae imaginatio tamen diuidit semper, sed frustra.
- XV. Tempus incepisse non probatur; sed creditur cum spatio simul factum esse.
- XVI. In medio spatii vacui Deus posuit materiam, id est, corpus inconstructum, aptum ad constructionem recipiendam; eique appositas causas agentes duas, calorem scilicet et frigus, quae in communem massam, vt suam, egerunt.
- XVII. Inde duo mundi corpora prima effecerunt, calor scilicet coelum ex materia deuicta et attenuata, frigus terram, ex portione correpta et condensata.
- XVIII. Robustior calor cito attenuauit portionem suam, et vndiquaque proficiens in peripheriam, vbi dicimus sursum accessit, frigus inimicum fugiens, et in gyrum actus coelos expandit, ac sentiens suam tenuitatem a frigore corripit exsuperarique, in quibusdam partibus se vniit, et refulfit, et ibi coelum stella dicitur.
- XIX. In extremo coeli, vbi sua vnio a frigore terrae non poterat impediri, facta est multitudo stellarum, quae fixae dicuntur.
- XX. Luna, quia vicina est terrae, ex partibus minus tutis est constituta, ex se non lucentibus.
- XXI. Sol vero ex longe copioso vnitoque calore constitutus est, et calor vnitus lucem emisit, et factus est tantus, qui terram continuo possit oppugnare.
- XXII. Frigus, alia agens causa, abire in gyrum, sentiens calorem, mole sua constipauit, et vndeque fugare volens, inimicum circularem fecit, ideo terra se sustinet in sublimiori medio immota, quia quodcumque moueretur, a calore oppugnaretur.
- XXIII. Sol circa terram circumuolutus eam oppugnando, si attenuat, facit aërem, et vaporem, partes nostri coeli: si eliquat, aquam; si indurat, lapides, si vtrumque plantas; si eliquat simul, indurat et attenuat, animalia. Sed ex liquore et vapore fiunt innumerae rerum species.
- XXIV. Materia est corpus: quia sine corpore nihil est, nisi chimaera.
- XXV. Forma est materia extremitas et finis.
- XXVI. Componuntur autem res ex causa patiente et agente cum suis integritatibus tantum.

XXVII.

XXVII. Non habet corpus constructionem nisi a calore et frigore illud in effigies efformantibus.

XXVIII. Corpus non agit, sed recipit rerum actiones et formas.

XXIX. Materia inuisibilis est, et ideo nigra.

XXX. Omnes colores componuntur ex tenebris materiae et luce solis.

XXXI. Lux est albedo viua; albedo vicinissima est luci, postea albidum, deinde puniceum, inde croceum, viride, purpureum, albugnum fuscum, postremum tenebris contiguum.

XXXII. Lux est caloris color et species, facies, apparentia, lux, vt oculis obiicitur, vt tactui, calor.

XXXIII. Frigoris facies est ignota, quia non aduenit ad nos, forte est nigrum, nempe contemptum facie materiae.

XXXIV. Coelum tenuissimum, aptum ad motum, terra densissima propter quietem, illud calidissimum, haec frigidissima.

XXXV. Omnis ignis mundi a sole est deriuatus.

XXXVI. Sol mouetur continuo, et nunquam eandem terrae portionem calefacit.

XXXVII. Planetae parui sunt, qui nequeunt ad nos, qui urat, calorem demandare.

XXXVIII. Putrescere non potest coelum, quia ignis non putrescit, extranea admittendo, quibus fiat putredo.

XXXIX. Formae non latent in materiae sinu, sed sunt omnes portiones causarum agentium; figurae vero, quae verae formae sunt, efficiuntur in corpore ab agentibus.

XL. Aqua non habet frigus summum.

XLI. Sunt itaque duo elementa, quae videmus, sol et terra, omnia ex se ipsis generantes.

XLII. Sunt autem lux et tenebrae eorum facies, motus et quies operationes eorundem, rarum et densum, humidum et ficcum, effectus in materia.

XLIII. De principiis autem quaerentibus intelliguntur non vniuersalia logica, sed physica et realia, id est, in efficiendo, non in praedicando.

XLIV. Accidens est illud, quod praeter intentionem agentis fit; hinc calor et frigus non sunt accidentia, quia sunt intenta a natura.

XLV. Neque tamen calor et frigus substantiae sunt, quia non sunt res subiectae, sed causae agentes: nihil autem accidens est in natura, nisi in respectu.

XLVI. Conditiones Elementorum sunt, vt maxima omnium sint corpora, vt habeant actiuas causas, sint maxime contraria, et ab aliis non generentur, sed sese generent, suis facultatibus.

XLVII. Duae extremae sunt materiae dispositiones, densitas et tenuitas; haec efficitur ab vno calore, illa ab vno frigore.

XLVIII. Dum calor agit in densitatem, antequam veniat ad tenuitatem,

in hos deducit gradus: in lentorem, molliem, viscositatem, lubricitatem, fluorem, vaporem et tenuitatem.

XLIX. Tenuitas est summa explicatio materiae densitas summa constrictio, et ideo densa non admittunt terminum tangentis.

L. Calor non generat siccitatem, sed latentem manifestat.

LI. Cometae fiunt ex vaporibus tenuibus copiosisque a luce solis illuminatis, efficientibus comam in aduersa parte; quando transvehitur lux, mouentur autem ad motum coeli.

LII. Aër non est elementum, quia non potest aërem generare, sed generatur a sole: nec habet actiuitatem summam: sed est omnis portio coeli, a frigore terrae oppugnata et solis calore resecta.

LIII. Similiter aqua non est elementum, non potest enim generare aquam; nec est frigida sed calida.

LIV. Mare gignitur in profundis terrae partibus ubi terra fit liquida, nec partes tenues possunt abscedere, et ipsa exusta terra liquoribus mixta liquefit, exque talibus fontibus fit mare.

LV. Aquae dulces gignuntur ex vaporibus terrae in cavitatibus condensatis, et exeunt ad orificium fontis: in aëre autem aquae fiunt ex delatis illuc vaporibus, et spissatis.

LVI. Non datur nisi vnus locus: quia locus loco non est contrarius, et motus non fit ratione loci, sed contrarii fuga et conseruationis appetitu.

LVII. Terrae purae nullius motus competit; coelum vero mouetur propter calorem.

LVIII. Motus diuiditur in actionem et operationem: actio requirit patiens, nam est effusio similitudinis agentis in patiens: passio vero est eiusdem receptio. Actio tendit ad finem; operatio vero non, sed si finiatur, destruitur operans.

LIX. Motus, qui est operatio, est actus existentis in actu; sed qui est passio, est actus entis in potentia et ideo terminabilis.

LX. Vnum est coelum, et stellae mouentur suo calore, pro diuersitate gradus caloris.

LXI. Non datur motus raptus, nec excentrici nec epicycli, sed eleuantur et deprimuntur planetae secundum accessum et recessum a sole, a quo lucem participant maiorem.

LXII. Feruntur in obliquum, quia poli mundi non sunt stabiles, sed mouentur trepidando, modo in austrum inclinati, modo in septentrionem.

LXIII. Ens vnum quodque agit, vt se ipsum conseruet in esse, quo est: ideo alterius entis contrarium sentiens illud destruere studet, et suam indere similitudinem in contrarii entis materia, vt tuto viuat in suo. Hinc innotescunt actiones: calore terram frigidam destruere exoptante.

LXIV. Quoniam sol longe terra est maior viribusque robustior, quaecumque generat, sua donat natura, scilicet calore. Omnia enim entia nostra

nostra natura calida sunt: quia vero frigus et densitas terrae resistit, dantur tantum eis medii gradus caloris.

LXXV. Fit ergo rerum diuersitas ex diuersis modis agendi et gradibus diuersis ipsius caloris diuersaque e materia.

LXXVI. Cum agit calor, primum se indit materiae, in quam agit, deinde attenuat materiam, licet in re dissimilari partes remanentes crassiores reddantur. Pars autem attenuata subito eleuatur; et tum alba efficitur: postremo rem attenuatam mouet.

LXXVII. Hoc pacto generantur, nix, grandines, fulmina etc.

LXXVIII. Lapidis alii fiunt ex fluore terrae a calore fuso, deinde a frigore stricto, vel tenuium abscessu, alii fiunt ex materia liquida deuictaque a calore, unde perspicui sunt.

LXXIX. Ex eiusmodi viscoso fluore in quo tamen partes insunt tenues, et ideo extra superficiem terrae exsudante, fiunt plantae.

LXXX. Animal omne fit ubi calor tenuis ingenerat spiritum, qui elabi non potens e crassitie, in cuius medio gignitur, ad sui ingenium. Itaque sentiens a contrariis se suamque domum oppugnari, et calore proprio resolui, fingit sibi organa apta ad sui nutrimentum et vitam.

LXXXI. Quicquid est in corpore, instrumentum est spiritus animalis in cerebro residentis, qui per neruos discurrens, totum, quo vult, agit corpus, sique sentit se seruari, bonum iudicat, si destrui, malum.

LXXXII. Animalia dupliciter fiunt: alia enim sponte oriuntur, ingenito a sole spiritu in crassa mole, quae tunc fieri maxime contingit, cum entia nostra putrefieri inceperint, quae vero e pluribus constant portionibus, dissimilaribusque nequaquam sponte oriri possunt: hinc similia ex similibus animantibus nascuntur.

LXXXIII. Differentia maris et foeminae ex inopia copiaque caloris fit.

LXXXIV. Falsum est, foeminas non emittere semen, nam testes habent interius, sed minus calidum habent minusque crassum.

LXXXV. Semen animatum esse oportet.

LXXXVI. Omnes animalis operationes actionesque ab vna eduntur anima.

LXXXVII. Idem spiritus omnia operatur in omnibus sensoriis.

LXXXVIII. Omnia sentiunt: omnes autem sensationes tactus sunt.

LXXXIX. Sensus quilibet immutatio est spiritus ab obiecto suo vires effundente.

LXXX. Tactus est in corpore vniuerso, magis vero exquisitus, ubi spiritus ad externorum bonorum malorumue vires discernendas opus habet magis.

LXXXI. In cerebro sensus princeps est.

LXXXII. Obiectum oculorum, lux est non color.

LXXXIII. Quicquid auditur est sonus, id est motus robustior nostri spiritus motione continua.

LXXXIV.

LXXXIV. Odor rei tenuis est substantia, quae spiritum in spongia narium attingens immutat, estque realis.

LXXXV. Sapor est actio innati caloris lapidorum, linguae calore percipi et materialiter agentis.

LXXXVI. Sensationes, quae in sensoriis fiunt, ad cerebri spiritum deferuntur, qui omnia iudicat, ab his quidem immutationibus immutatus vires bonas malasque discernens.

LXXXVII. Sensus vnus est, at sensationes organaque sentiendi plura. Vna discurrens sentiensque anima.

LXXXVIII. Quia anima cogitando supra coelum in infinitum ducitur, ideo a causa infinita et diuina, Deo esse concluditur, adeoque immortalis.

LXXXIX. Triplici viuimus substantia, corpore scilicet spiritu et mente. Corpus est organum, spiritus vehiculum mentis, mens vero apex animae in horizonte habitans, quae spiritum et corpus informat.

XC. Fontes omnium passionum sunt duo oppositi dolor et voluptas; hic sensus boni, ille mali, ad haec sequuntur ceteri affectus, et hinc etiam virtutes sumunt ortum, quae prout magis conseruant, magis virtutes sunt.

Pauca haec sunt ex innumeris, quae in libris physicis Campanella multis rationibus, methodo haud raro vsus scholastica in crustauit. Quae magnam eum partem ex veteribus Parmenidi, et ex recentioribus Teleseo debere, instituta comparatio ad oculum demonstrabit. Ex his itaque de Campanellae quoque physiologia facile iudicare licet.

*Summa tra-
ctationis de
sensu verum.*

§. XV. Satis haec de naturalis philosophiae placitis ex mente Campanellae dicta videri possunt; ast, tantam sibi fecit Thomas vel famam vel infamiam hypothese illa, qua sensum rebus omnibus tribuit, eaque est libri, in quo illam explicuit, raritas, vt deesse aliquid narrationi nostrae conquesturi sint, qui his rebus delectantur, nisi singularis atque paradoxae opinionis summam atque rationes explicemus. Enarrabimus ideo Campanellae de sensu rerum sententiam, qua licet breuitate, vt ex ea constet, vtrum vel vera dixerit vel impietati affinia, et sanis omnibus explodenda. Huc autem potiora redeunt:

I. Ens nullum aliis dare potest, quod ipsum in se non habet: adeoque, quicquid est in affectibus, est etiam in causis ¹.

II. Cum vero animalia sensum habeant, sensus autem ex nihil non oritur, necessario affirmandum est, elementa, ipsorum causas sentire, et quidem omnia.

III. Sentit ergo coelum et terra et mundus animaliaque inter ipsum manent, sicut vermes intra ventrem corporis humani, qui hominis intellectum et voluntatem et sensum non percipiunt, quoniam ipsorum sensui non proportionantur.

IV. Sensus

¹) Lib. I. c. 1. p. 2.

IV. Sensus est perceptio passionis cum discursu rei existentis actu; et non potentiae purae informatio eiusque differentiae ^l.

V. Est autem sensus non sola passio perfectiua, sed etiam corruptiua.

VI. Cum quid sentimus, non totam illius vim et formam suscipimus.

VII. Sensus itaque fit non per informationem, sed per immutationem.

VIII. Sensus non solum passio est, sed fit simul cum discursu tam celeri, quod non percipitur.

IX. Memoria est sensus anticipatus, reminiscentia autem reuouatus in simili.

X. Discursus est sensus similis in simili.

XI. Omnia animalia habent spiritum liberum intra cellas proprias, habent et memoriam et discursum: non autem plantae, quia ligatum in angusta crassitie obtusumque sunt fortitae spiritum.

XII. Anima est res tenuis, patibilisque ab omni re sibi dissimili, non autem a prorsus simili, unde spiritus spiritum et aërem minus sentit.

XIII. Si sensus est passio, omniaque elementa ac elementata patiuntur, omnia ergo sentiunt.

XIV. Sensus non passio sola est, sed perceptio passionis et iudicium de obiecto passionem inferente.

XV. Sine sensu mundus est chaos, nec corruptio aut generatio sequitur; quae sine contrario, eiusque sensu non datur.

XVI. Rerum naturalium operationes, in quibus ipsarum manifestatur sensus, non a Deo, nec ab angelis, nec ab anima mundi, nec a intellectu agente, sed ab ipsis formis naturalibus fit, at non sine Deo ^m.

XVII. Instinctus est impulsus sentientis naturae; hinc qui instinctu res agi ponunt, sensu ponant, oportet. Concedunt enim, naturalia omnia agere propter finem: eum igitur cognoscant, sitque instinctus impulsus cognoscentis naturae, necesse est ⁿ.

XVIII. Quaecunque accidentia ab instinctu fiunt, effectus sunt sensus partium, totiusque mundi ^o.

XIX. Cuncta entia abhorrent vacuum, ergo sentiunt, mutuoque gaudent contactu, mundusque est animal ^p.

XX. Datur autem vacuum tantum violenter non vero naturaliter ^q.

XXI. Spatium natum ad locandum trahit ad se corpora, non quidem instrumentis, sed appetituo sensu: nam et illi inest potentia, sensus et amor, essendi tale, quale a Deo creatum est: non potest autem esse ipse Deus: sed est basis vniuersalis entitatis, creata vna cum corporibus. Ideo res cum voluptate ad ipsum trahuntur, accurruntque ad id implendum. Ex quo sequitur, non modo sensu mutui contactus vniri mundum, sed et gaudio ex repletionem vacui, in quo res se dilatant et multiplicant ^r.

XXII. Con-

l) c. 2. p. 11. m) c. 6. p. 16. n) c. 7. p. 21. o) c. 8. p. 25. p) c. 9. p. 35. q) c. 10. p. 37. r) c. 12. p. 40.

Hist. philos. Tom. V.

S

XXII. Contrarietas non dissoluit mundum, immo ad unionem incitat, et partes ad pugnandum alteram contra alteram, et ad succurrendum inani, certando prae altera, alteram occupare illud, et se amplificare, generare et effundere ab inimica timentem, ac spontanea ira congregari conspiciuntur ^s.

XXIII. Stultum est, asserere mundum sensus expertem esse, quoniam caret oculis, auribus, pedibus et manibus. Haec enim instrumenta conveniunt spiritui animali, materia crassa circumsepto: at mundo ad motum sufficit rotunda figura, manus eius sunt radii et virtus diffusiva, oculi, stellae ac luminaria.

XXIV. Materia universalis, quae est locus omnium formarum, moles est corporea. Ea autem non patitur in vim formarum susceptione, sed gaudet et appetit formas, ergo sentit: omnis enim appetitus a cognitione suboritur ^r. Eius autem appetitus sensusque conformatur ad sensum omnis formae: et quia invisibilis est et tenebrosa appetit colorem, variisque ornari formis ^u.

XXV. Neque anima, neque sensus neque forma vlla de materiae sine educitur, sed ab agentibus effunditur causis ^x.

XXVI. Ex fabrica et origine animalis constat, animam esse spiritum tenuem, calidum, mobilem, aptum pati proptereaque sentire ^z.

XXVII. Vere omnia animae sunt plena, ut patet ex sponte natis, quoniam omnibus inest calor ^a.

XXVIII. Omnia entia ab igne motum habent, estque anima motiva spiritus calidus ^b.

XXIX. Idem spiritus est anima cognoscens irascibilis et concupiscibilis et motrix: in quibus actibus omnibus necesse est tribuere sensum irascibili et concupiscibili ^c.

XXX. Ex concoctione, nutritione, augmento et decremento sequitur, spiritum esse animam, operarique ut principale agens, nec posse ab anima regi, nisi ipse sentiat praeceptum ^d.

XXXI. Varii modi sunt sentiendi, significandique, illi autem ostendunt unicum esse sensum in omni re, et res sentire, resentire, existimare, et transcurrere, et perspicere, et sapere ^e.

XXXII. Omnes sensus sunt tactus; at sensoria et sentiendi modi differunt, propter crassitiam et gracilitatem organorum ob id formarum ^f.

XXXIII. Res ergo durissimae modicum sentiunt, magis plantae, et his melius liquores: ventus autem et aer facillime sentiunt: lux vero et calor maxime sensitiva sunt entium omnium, quae in mundo sunt: mundus ipse

s) Illustrationis causa, ad theoriam suam de febris novam provocat p. 46. quae nostro tempore magno plausu a medicis summis recepta est: „febrim esse rem vtilem; nisi enim excederentur spiritus contra morbum, et motus pulsusque non velocius solito vehementiores ederet, et calorem non auget, contra inimicum calorem,

„remaneret ipse victus subitoque mortuus: quod sit quando in fervore vincitur,“ etc.

t) L. II, c. 1. p. 48.

x) c. 3. p. 52.

a) p. 59.

c) c. 9. p. 70.

e) c. 11, p. 83.

u) c. 2. p. 50.

z) c. 4. p. 54.

b) c. 8. p. 67.

d) c. 10. p. 80.

f) c. 12. p. 87.

ipse sentit totus, alibi magis alibi minus: vt nares non sentiunt piperis calorem, nec lingua sonum aëris, nec auris lucem etc. ^g

XXXIV. Ossa, pili, nerui, sanguis, spiritus, omnes sentiunt; licet passionum omnium partium non perueniant ad animal, vel non ita valenter ^h.

XXXV. Non datur sensus communis ⁱ.

XXXVI. Anima non est corporis forma, sed domina et accola, excepta mente humana; nempe est agens causa interclusa et intra operans in corpore ^k.

XXXVII. Memoria est in sentiente spiritu reponenda, idemque sentit et recordatur ^l.

XXXVIII. Eadem anima sentiens et memoratiua, est etiam imaginatiua et discursiua ^m.

XXXIX. Est in brutis sensus, memoria, disciplina, discursus et intellectus vniuersalis, sed non diuinorum, vt in homine: qui praestat eis etiam in omnibus, tum ob meliora organa interiora, tum ob spiritum puriorem, lucidiorem et nobiliorem, tum ob perfectionem, quam spiritus habet a mente immortalis ipsi indita ⁿ: inde enim rationalis est.

XL. Mens autem hominis et immortalis est, et diuina: descendit enim a causa infinita ad quam tendit, religione. Idem constat ex scientiis, quas mens hominis tractat ^o.

XLI. Omnia entia sunt et operantur tanquam instrumenta prima sapientiae, summumque bonum est in aeternitatem conseruari, omniaque hoc appetere, et suo consequi modo ^p.

XLII. Ex imitatione auctoris naturae cognoscitur homo illi conuenire. Natura autem est ars, quam Deus rebus indit omnibus, vt ad fines suos perducantur; estque intrinseca cunctis, et constat metaphysicis primalitatibus, potentia, sapientia, amore, ex quibus ens omne constituitur, aliud magis aliud minus ^q. Est itaque diuinissima hominis natura, quae imitatur intrinsecam naturam animalium, omniumque rerum in exterioribus artificiis.

XLIII. Sensus est cognitio vera, abdita vel addita, memoria languida, discursus extranea, intelligentia remota, omnesque communes sunt menti humanae ac spiritui, ipsaque huius forma est et immortalis ^r.

XLIV. Spiritus aut anima in corpore consultat diuinam interdum aliquam intelligentiam. Haec intelligentia, si prima sapientia non est, erit anima mundi ^s.

XLV. Si homini praeter spiritum corporeum necessaria est mens immortalis, multo magis necesse est inesse mundo, nobilissimo entium, animam excellentissimam quocunque angelo superiorem, quae totius curam gerat.

XLVI. Necessaria est eiusmodi anima mundi, quia nulla creata natura, praeser-

S 2

g) p. 93. h) c. 13. p. 94. i) c. 17. p. 115. k) c. 18. p. 117. l) c. 20. p. 123. m) c. 21. p. 126. n) c. 23. p. 138. o) c. 25. p. 145. p) c. 26. p. 156. q) c. 27. p. 164. r) c. 30. p. 174. s) c. 32. p. 194.

praesertim inferior, potest suscipere influxum Dei infinitum, sed cum modificatione finita. Hinc colligitur, mundum habere spiritum, qui est coelum, crassum corpus, quod est terra, sanguinem, qui est mare, mentem isthanc animam.

XLVII. Coelum, stellaeque ignis naturae constant ac sentiunt: calor enim sensitivus est; ex quo constat, coelum stellasque sensu acutissimo praeditas esse ¹.

XLVIII. Coelum stellaeque motu regulari, irregularique a propria virtute sensitiva conservationis propriae gratia feruntur omnes singulaeque ².

XLIX. Coelum propria virtute movetur, stellaeque a seipsis intra coelum, et possibile est eas, non autem sphaeras animari ab angelis ³.

L. Non inepte existimandum videtur, stellas mutuo significare proprias alteram alteri conceptiones, dum lucem quaeque suam in alteram transfundunt: ipsarumque sensum voluptuosum esse; non tamen sciunt, quod tota anima mundi scit, aut mundus totus ⁴.

LI. Animae beatae habitantes sic vias lucidasque mansiones, res naturales vident omnes diuinasque ideas: habent quoque lumen gloriosius etc.

LII. Deus sui manifestationes gloriosas plurimum facit in coelo, at nos videre eas non possumus, propter vapores aërem perpetuo occupantes: at cum purgabitur igne mundus, omnia conspiciuntur ⁵.

LIII. Egressa anima ex hoc antro opaco, videbit aërem, ventum, angelos, omniaque tenuissima entia; plus autem videbit, quae purior extiterit. Spiritus noster enim aëreus fiet aër et coelum: mens immortalis autem non remanet in aëre, sed usque ad stellas transfertur, nisi corporis labe maculata fuerit, ibique deificatur et glorificatur.

LIV. Sensum habent, lux, ignis, tenebrae, frigus et terra: habent enim appetitum, et vim, et motum, inimicum opprimendi, et sensus atque operationes eius destruendi ⁶.

LV. Aëri velut coeli parti sensus negandus non est, licet perturbator insit. Nutrire enim eum spiritum nostrum, experientia edocti scimus. Idem de ventis dicendum ⁷.

LVI. Aër est spiritus communis, et desert scientiam spirituum animalibus inclusorum ab altero in alterum. Quapropter multi sagaces spiritus ardentes ex aëre persenscunt, quod cogitat alter homo; quia cogitatio est motus spiritus, qui exiliter communicatur aëri. Hinc diuinant melancholici: hincque diuersi vocis soni diuersos in animo produunt effectus ⁸.

LVII. Aër afficitur rebus praesentibus futurisque atque nobis communicatur. Fitque id potissimum in somno: dormiens enim homo cognitionem rerum ab aëre in spiritu captat mirificam, quam vigilando non sentit ⁹.

LVIII. Quam-

1) L. III. c. 1. p. 197. 2) c. 2. p. 200. 3) c. 3. p. 206. 4) c. 4. p. 203. 5) p. 210.
6) p. 211. 7) c. 6. p. 216. 8) c. 7. p. 218. 9) c. 9. p. 225.

LXVIII. Quamvis enim infomnia suboriantur aut ab affectibus caussisque intrinsicis, aut ex motionibus vigiliae tempore illatis, relictisque in spiritu, aut a Deo, aut ab intelligentiis, sunt tamen plurima quoque, quae aëri tribuenda videntur.

LIX. Prophetia naturalis in spiritu, supernaturalis in mente fit ^e.

LX. Omnes aquae et liquores sentiunt, quia a calore, generantur et informantur. Sensum autem habent aëre obtusorem ^f. Id actiones et appetitus aquarum docet: hinc sympathiae et antipathiae liquorum. Similis ratio est lapidum et metallorum, quorum tamen sensus est obtusissimus ^g.

LXI. De sensu plantarum nemini dubitandum est, cum vescantur, nutriantur, crescant, semina et natos producant, non secus ac animalia ^h. Cumque plantis insint ossa, medulla, nerui, venae, fibrae, corium, os, vestes, arma, et proligatio, ne moriantur penitus, fatendum est, animalia esse, sensuque abundare. Sed et ficca ligna sentiunt, vi enim inflexa et relicta sibi, resiliunt, contrariam enim positionem odio habent et refugiunt.

LXII. Datur triplex magia, diuina, quam homo absque auxilio diuino vix intelligit et nihil operatur; naturalis, ex stellarum et medicinae notitia addita tamen religione, vt fiducia operantis ingeneretur, et diabolica, quae maleficiis et venenis vtitur et a diabolo ludificatur ⁱ.

LXIII. Ad magiam coelestem requiritur amicitia Dei et fides: qua qui fruitur, hic potest in eius amicitia ita confidere, quod res creatas, prout opus est, immutare queat per miraculum. Fides autem requiritur: non haesitans et historica, sed intrinseca, et cordis puritas; non sola imaginatio. Hinc profecta sunt miracula vatum et apostolorum ^k.

LXIV. Miracula facta absque Dei amicitia, non vera sunt miracula, sed naturalis magiae opera, aut diaboli, aut astutiae, imperitos ludificantis ^l.

LXV. Magia diaboli aemula est diuinae, et naturae viribus occultis nititur ^m.

LXVI. Scientiae artesque omnes naturali magiae seruiunt, sed quaedam magis ⁿ.

LXVII. Qui spiritus, qui in homine est, tenuitatem, vel mobilitatem, vel luciditatem vel calorem immutare contrariis vel confimilibus, vel vehementibus vel blandis rebus agendo in ipsum nouit, is affectus quoque immutabit, et bene operabitur magice.

LXVIII. Reperitur in cadaueribus sensus, id experientia confirmat, et ex sensu obtuso constat, qui remanet in corpore mortuo. Hinc ebullire solent cadauera intersectorum praesente homicida ^o.

LXIX. In rebus diu consumptis remanet sensus antecedens et recens: experimurque quoque passiones affectusque proprios et peculiare sentien-

S 3

tis

^e) c. 11, p. 235. ^g) c. 13, p. 247. ⁱ) L. IV. c. 1, p. 263. ^l) c. 5, p. 271. ⁿ) c. 6, p. 282.
^f) L. III. c. 12, p. 241. ^h) c. 14, p. 151. ^k) c. 2, p. 265. ^m) c. 5, p. 281. ^o) c. 9, p. 295.

tis naturae: e. c. pulsato tympano ex pelle lupina, dirumpitur ouinum: quin non modo remanet sensus, consumto sentiente, sed etiam multiplicatur, et alia in se conuertit, vt patet ex morfu araneae Appulae et canis rabidi *p*.

LXX. Animalia, plantae ac mineralia propter ea, quod proprias passiones nobis communicant, ingrediuntur omnia magiae vsum.

LXXI. Manat ex oculis vis immutatiua, et per consensum actiua *r*.

LXXII. Fiducia naturali soni quoque et characteres afficere possunt animos; mouetur enim efficacissime imaginatio.

LXXIII. Verba quoque et voces in absentes effectus pariunt plurimos; sed saepe daemones dolose interueniunt *r*.

LXXIV. Necessaria mago optimo astrologia est. Generatio enim, corruptio, alterationes, anni tempora, aeris mutationes, animalium germinationes efficiuntur luminaribus et stellis.

His potissimum assertionibus decantata illa de sensu rerum fabula Campanellae constat. In qua exornanda, pingenda, commendandaque multam eruditionem et lectionem amplissimam ostendisse philosophum infelicem, nemo temere negauerit. Ast eo minus toti tractationi iudicii et luminis inesse, fatebitur, qui perpetuos paralogifimos, quos nec prima quidem fundamenta carent, obseruauerit. Maxime vero dum effectus quosdam enumerans, eorum causam dicit esse sensum, fallaciam non causae, vt causae, quam vocant, frequenter admittit, et talia pro rationibus assert, quae quaestionem ipsam tangunt, et illa certiora vel clariora non sunt. Vt taceamus aniles fabulas, quas in libro quarto cumulauit, quas ex Cardano, Porta aliisque hausisse videtur. Recte itaque explosa est haec fabula a viris doctis *s*; licet nec primo nec soli Campanellae arripserit. Quotquot enim ex veteribus mundum fecere *ἐμψυχον*, ab his placitis abhorrere non potuerunt: ipse autem Campanella, se hanc assertionem a Telebio accepisse non negat. Tacemus Cabbalistas recentiores aliosque, quibus omnia sensata videntur.

*Campanellae
metaphysica.*

§: XVI. Diu nos detinuit Campanella, rerum naturalium causas enarrans: ne igitur taedium Lectori obrepat, reliqua, quae dicenda sunt, contrahemus, et paucis verbis exponemus, quid in metaphysicis Campanellae placuerit. In quibus eo foecundior fuit viri paradoxici calamus, quo facilius fuit, novos terminos, canones, axiomata condere, quibus haud raro voces magis, quam res ipsas innouauit. Summam autem placitorum metaphysicorum nemo breuiori at lucido tamen et perspicuo compendio enarrauit, quam qui in sinum suum depositos habuit foetus
Cam-

p) c. 10. p. 299.

q) c. 15. p. 376.

r) c. 18. p. 340.

s) Vid. MORHOFFII Diff. de Paradoxis sen-

suum c. 1. quem locum vitae Campanellae susti-
xit cel. CYPRIANVS p. 76. seqq. conf. Polyh.
lit. T. II. L. II. P. I. c. 14. §. 3. p. 241. seqq.

Campanellae literarios, TOBIAS ADAMVS. Hunc si audis ^r, id sibi monstrandum in *Metaphysicorum Libris XIII.* sumit Campanella, quam
 „paucum hoc sit et exiguum, quod ab hominibus sciatur de rebus idque
 „omne mancum et ex parte, et non vti res ipsae sunt in sese, sed prout
 „capi a nobis possunt. Considerari autem, ait, res creatas, tanquam ex
 „ente et nihilo compositas, docerique, ens transcendentali sua composi-
 „tione ex tribus primalitatibus, tanquam caractere diuino constare, pa-
 „tientia, sapientia et amore, vti nihilum ex impotentia, ignorantia et odio.
 „Quia omnis res est, quia potest, scit, et amat esse hoc quod est, et per-
 „dendo hoc posse esse, aut scire, et velle esse, subito etiam ipsum suum
 „esse perdere, et perire ob nihilitatem illam annexam, (quod non esset
 „omne vel totum ens,) et in aliam essentiam transire ad transmutatio-
 „nem rerum et generationem. Ex primo itaque ac summo et solo vero
 „ente (in quo ineffabili modo primalitates illae longe infinitas altiori et
 „incomprehensibili essentiali simplicitate et perfectione sine vlla nihilita-
 „tis admittione, tanquam in fonte concurrant, et vnum sint, ratione
 „tamen distinctae) quod omnes res ex nihilo produxerit, creaturarum
 „naturam in tali compositione deriuari, quarum primalitatum obiecta sint
 „essentia, veritas, bonitas supra quae seminentur et influant necessitas, fa-
 „tum et harmonia. Hoc modo primum et vnum ens ideas suas inexhau-
 „stibiles variis modis per durationem rerum, (quae sit tempus, imago
 „semper idem permanentis aeternitatis) transportari facere cum instrumen-
 „tis suis, siue causis agentibus calore et frigore, in materiam, siue molem
 „corpoream, sustentatam in spatio seu loco, basi huius mundi, quod in
 „Deo habeat suam firmitudinem vel stabilitatem. Haec principia illa me-
 „taphysica sunt, quibus nouum aedificium inaedificat Campanella, dispu-
 „tans pressius de Deo, de intelligentiis et angelis et anima, de origine
 „ipforum, de principio et vita mundi, de symptomatis seu morbis et mor-
 „te mundi, seu interitu et renouatione, de hominibus et ipforum legibus,
 „de vero, de falso, de vno, de numeris, et multitudine, de veritate reli-
 „gionum, et de essentia rerum inuisibilium, de mutatione rerum coele-
 „stium, et humanarum, et de examine principiorum omnium sectarum
 „et scientiarum etc. Donec tandem ad beatitudinem deuoluatur, quam
 „demonstrat, nihil aliud quam ipsam essentiam esse, vel huius perfectio-
 „nem et vnitatem, ad quam religione et puritate adscendatur, vt animi
 „quasi fulciantur et religuntur. Extraque Deum quaeri non posse, qui
 „ipse solus sit fons et finis omnium, quae esse habent aut desiderant,
 „aeternus, gloriosus, benedictus in omnia secula. Hactenus Adamus.
 Similia ipse CAMPANELLA enarrat ⁿ, cum his conferendus, qui libros
 quoque XXIX. de *Theologia* se scripsisse ait iuxta metaphysicam suam.
 Sed et mathematicas scientias se metaphysica ratione fundandas instaurare
 coepisse ait. Vbiq; enim primalitatibus suis intentus Campanella, omnes
 disci-

1) In Praefat. Prodrōmī.

2) De Libris propriis art. 3. p. 379.

*Campanellae
philosophia
moralis.*

disciplinas in hunc modum refinxit et reformauit *. Mirum itaque non est, politicam eius quoque istis speculationibus metaphysicis inniti, ut ex ciuitate solis patet, quam longe praestantiorum esse Platonica aut alia quauis ipse iactat, viri autem docti longe infra *MORI Vtopiam* esse iudicauerunt. Verum de his longius differere instituti ratio, et prolixior, quam postulat, tractatio prohibent. Consulendus autem *CAMPANELLAE Epilogismus* a *TOBIA ADAMO* editus, quem valde commendat *GABR. NAVDAEVS* y, quem tamen nimium dedisse auctoris amicitiae omnino pronuntiandum est. Summa enim eo tendit: in essentia Dei esse tres primalitates, siue ens primum essentiarum potentia, sapientia et amore, atque omnes huius trinitatis effectus, hoc est, omnes creaturas, eam repraesentare, earumque quamlibet in tantum existere, et viuere, in quantum in ea perseverarent, potestatis, sapientiae et amoris radii ac participationes. Quippe vnumquemque mortalium communi lege aut tanquam potentem viuere, aut tanquam sapientem, aut tanquam amantem et bonum, fierique posse, ut haec dotes omnes, aut saltem duae, in vno homine appareant. Degenerasse autem mortales ab his diuinitatis radiis, et obtentu potentiae, sapientiae et amoris diuini ad omnem libidinem abuti; huc ergo reuocandos et emendandos esse hominum animos. Quae quo loco habenda sint, Lector rerum moralium non ignarus, nobis non monentibus intelligit. Certe si metaphysica haec principia in moralem doctrinam traducta, inter se comparentur, patebit, haud procul ab entusiasmo Campanellam abuisse. Quem ingenii eius characterem vel vna, quam de magia diuina dedit, tractatio satis superque comprobatur. Talis cum fuerit Campanella, non felicius fuisse in reformanda philosophia, quam in reliquis conatibus suis, censendus est.

* p. 375.

y) Bibliograph. c. 2. p. m. 25.

